

SOKOLOVSKO

Č. 2
2015





Průkazka mladého učitele E. Fischera na zlevněnou jízdu vlakem. (viz článek na str. 4).

Třetí komora nově objevených prostor dolu Jeroným při pohledu na sever. (viz článek na str. 31).





Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova: Evropa investuje do venkovských oblastí

Obsah:

Kynšperk za vlády pánů z Gutštejna (Jan Boukal)	2
Et lux perpetua luceat eis - Ať světlo věčně svítí jim - Sokolovští katoličtí kněží v letech druhé světové války (Vladimír Bružeňák)	4
Realizace pomníku bitvy u Sokolova (Jan Rund)	10
Česká menšinová škola v Bukovanech (Helena Kavková)	14
Neznámí hrdinové československé zahraniční armády ze Sokolovska – I. část (Jiří Klůc)	17
O vrcholech a výhledech na Kraslicku (Petr Krása)	21
Návštěva posledního rakouského císaře Karla I. v Kraslicích (Stanislav Meinl)	26
Umrčlí hlavy u Lokte, záhadný původ místa objasněn? (Filip Prekop)	28
Objevení nových prostor v Národní kulturní památce - Středověký důl Jeroným v Čisté u Rovné (Michael Rund)	31
Významné osobnosti regionu a místa jejich posledního odpočinku - Josef Kohlert (Lukáš Smola)	33
Úzkorozchodné dráhy na Sokolovsku, část 7 (Rudolf Tyller)	36

Slovo redakce

Přírodovědné vycházky

MAS Sokolovsko přispívá každoročně na vytištění kalendáře přírodovědných akcí pořádaných napříč Karlovarským krajem a v sousední části Plzeňského kraje. Při vyjednávání o míře pomoci jsem se o kalendáři dozvěděl i já. Protože mám k přírodě vztah, nechal jsem se již víckrát zlákat bohatou nabídkou nejrůzněji zaměřených vycházek tady u nás v nejzápadnější části Čech. A vždy jsem byl příjemně překvapen vším, co s těmito vycházkami souvisí, vždy jsem byl zcela spokojen. Atraktivitou naší přírody, zájmem většinou hojného počtu účastníků, kteří zjevně vytvářejí docela kompaktní komunitu, a především kvalitou programu, na kterém se podílejí skuteční odborníci. Teprve za doprovodu skutečného znalce, který umožní vhled do běžné přehlížených detailů, si člověk uvědomuje krásu a bohatství naší přírody. A je jedno, jestli je to na území CHKO, v Doupských horách, v Krušných horách, mokřadech na Chebsku nebo přímo v Sokolovské kotlině. Na zajímavém počtu přírodumilovných návštěvníků se bezpochyby podílí fakt, že akce jsou v principu bezplatné. Bezplatné mohou být i proto, že špičkoví znalci naší živé i neživé přírody z řad odborných pracovníků muzeí, CHKO či Agentury ochrany přírody a krajiny, kteří dělají průvodce, vycházkám věnují svůj volný čas. Akce přispívá k tomu, co našemu regionu často vytýkáme. Pomáhá k vytváření sounáležitosti s naším půvabným krajem přibližováním a poznáváním jeho krás. Všem, kteří této záslužné činnosti pomáháte, děkuji a jsem rád, že MAS Sokolovsko může být u toho. A všechny ostatní bych chtěl pozvat na další zajímavá setkání v příštím roce.

M. Makovička

Titulní strana: Ve skále tesané schodiště na vrch Špičák. Foto P.Krásy.

SOKOLOVSKO Časopis obyvatel a přátel Sokolovska
Ročník 6, číslo. 2/ 2015
Vydává: MAS Sokolovsko, o. p. s
Editor: Ing. Miroslav Makovička
Redakce: v. bruzenak@seznam. cz
Údaje o distribuci: <http://mas-sokolovsko. eu>

Výkonný redaktor: PhDr. Vladimír Bružeňák
Redakční rada: Ing. Miroslav Makovička,
 PhDr. Vladimír Bružeňák, Ing. Petr Krása,
 Ing. Michael Rund
Registrační číslo: MK ČR. 19466
 Za obsah příspěvků zodpovídají autoři.

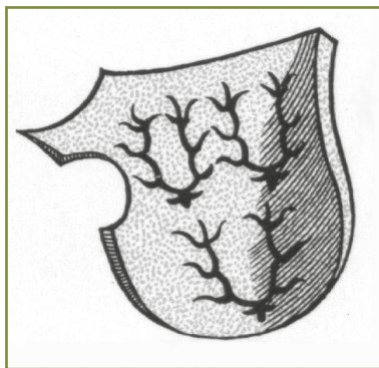
Kynšperk za vlády pánů z Gutštejna (1507-1523)

Starší dějiny města Kynšperka dosud nebyly v dostatečné míře zpracovány. Krátkou, leč nikoliv nezajímavou epizodou v dějinách města je doba, kdy byli zástavními držiteli Kynšperka páni z Gutštejna. Prvním z nich byl Jetřich z Gutštejna. Jetřich byl synem Buriana II. z Gutštejna a jeho manželky Zikuny z Ortenburka. Po otci zdědil město a hrad Chyš. V mladém věku se po boku Jana Hasištejnského z Lobkovic a několika dalších šlechticů zúčastnil cesty do Svaté země. Po návratu do Čech a smrti své matky se ujal vlády nad Tachovem, který však na sklonku 15. století vyměnil za Petršpurk (dnes Petrohrad). Kromě toho získal Jetřich do zástavy hrad Flossenbürg v někdejší Horní Falci. Jetřich byl velmi bojovný a mezi jeho největší nepřátele můžeme řadit rod Šliků a saská knížata. Zúčastnil se landshutské války a po návratu z ní spolu s mnoha jinými zaútočil roku 1505 během tzv. loketské války na šlikovský Loket.

Na podzim následujícího roku se stal Jetřich zemským správcem Chebska a byl jím až do roku 1507, kdy se tohoto úřadu vzdal. Současně zastával v letech 1506-1507 stejný úřad i Erasmus Šlik z Hertenberka, což je velmi zvláštní. Lze vyslovit domněnku, že se v tomto úřadu střídali.

Snad již v roce 1507 získal Jetřich zápis na město a hrad Kynšperk. Přímou zprávu o tom, jak Jetřich Kynšperk získal, bohužel postrádáme. Kynšperk byl už za časů husitských válek v zástavním držení Štampachů, kteří zde sídlili až do počátku 16. století, kdy město i hrad získal na krátkou dobu rytíř Šentingár, po němž již v držbě následoval Jetřich. Kynšperk byl na počátku 16. století vcelku malým městem, ohraněným pouze palisádovým plotem a příkopy. Město však mělo kamenné brány. Osídlení se soustředilo do bezprostřední blízkosti kostela Nanebevzetí Panny Marie. Na vrchu nad městem stával hrad, jehož jádro tvořil třípatrový palác, obklopený hradbami a příkopem. Obvodová hradba byla dokonce archeologicky zachycena Pavlem Šebestou. Existuje sice detailní popis hradního areálu z 16. století z loketské městské knihy, jenže tento popis zachycuje hrad ve stavu po šlikovských přestavbách po roce 1523, a tudíž jej nelze pro námi sledované období příliš využít.

Šlikové svého nového souseda příliš nesnesli, a tak Kynšperk přepadli a vypálili. Svou roli jistě mohlo sehrát i to, že sami sebe považovali za právoplatné kynšperské pány. Šlikům patrně při přepadení města vymohli i jiní Jetřichovi nepřátelé, krasičtí páni Elpognárové ze Šenfeldu. Jetřich chtěl vypálené město v brzké době obnovit, a proto si v lednu 1508 vyžádal od krále Vladislava Jagellonského vydání listiny, jež je dnes uložena v Národním archivu v Praze ve fondu České gubernium. Sepsání listiny předcházelo osobní setkání Jetřicha s králem. Jetřich nejprve králi ukázal listiny předchozích zástavních držitelů města a hradu, které obsahovaly informace o všech majetcích, které ke Kynšperku náležely. Nejprve ukázal list krále Václava IV. pro Mikuláše Forstera, kterým mu tehdy byla potvrzena zástava hradu a města za 150 kop grošů. Dále ukázal list krále Zikmunda pro Enderleho Štampacha, dle něhož ke Kynšperku náleží „fforbacek mali“ (malý poplužní dvůr) a dvůr Haselhof v hodnotě 100 kop grošů. Třetí listina pocházela rovněž od krále Zikmunda a byla určena Ondřeji Štampachovi. Dotčenou listinou připsal Zikmund k zástavní sumě za Kynšperk 400 kop grošů, neboť Ondřej Kynšperk představoval a měl tak značné výdaje. Čtvrtá listina pro Volfharta a Hanuše ze Štampachu byla vydána králem Jiřím. Jiří oběma Štampachům připsal ke Kynšperku 200 kop grošů za zásluhy a dalších 200 kop grošů za stavební náklady. Pátou a poslední



Erb Gutštejnů.



Pozůstatky kynšperského hradu. Foto J. Boukal.

listinu vydal samotný král Vladislav pro Jetřicha. Touto listinou mu zapsal Vladislav na Kynšperk 500 kop míšeňských grošů. K sepsání páté listiny mohlo dojít snad krátce poté, co Jetřich Kynšperk získal. Všech těchto pět listin král Vladislav Jetřichovi potvrdil, čímž Jetřich získal potvrzení držby hradu, města a veškerého příslušenství. Král mu rovněž připsal dalších 500 kop grošů „na dielanii a stawenii tehoz zamku“. Mezitím Jetřichovy negativní vztahy s jeho sousedy a mnohými jinými šlechtici nadále eskalovaly.

V roce 1509 si vyžádal Jetřich od krále Vladislava další listinu, v níž získal potvrzení, že může k příslušenství Kynšperka připojit okolní statky, které zakoupil od rytíře Šertingára. Jednalo se o tvrz Kamenný Dvůr (Sstan huff), vsi Dobroše (Dobros), Návří (Rosengryn), Štědrá (Milden), Podlesi (Eberzffeldt), Kostelní Břiza (Kyrchnpurg), Bystřina (Reychenpoth) a Smrkovec (Ssainficht). Rovněž zakoupil právo poprav (tj. soudní pravomoci) nad 40 vesnicemi v okolí Kynšperka. Dále získal 13 rybníků u Kynšperka, okolní lesy, louky podél „Liby“ (Libavy) a u Kamenného Dvora a potoky Malou a Velkou Libavu. Král Vladislav rovněž Jetřichovi dovolil přikoupit ke Kynšperku další pozemky za účelem zřízení nových rybníků. Maximální náklady na zřízení nových rybníků měly být dle králova nařízení 1000 kop grošů. O tuto částku pak byla navýšena zástavní suma za Kynšperk, kdyby jej chtěl některý z budoucích českých králů vyplatit ze zástavy. Jetřich se nepochybně inspiroval mocnými Rožmberky a Pernštejny, kteří na Třeboňsku a Pardubicku budovali rybníky ve velkém a příjmy z prodeje ryb značně obohacovaly jejich pokladnice. Nakolik bylo pro Jetřicha jím zvolené podnikatelské odvětví rentabilní nelze bohužel s ohledem na pramenné vakuum spolehlivě říci. Jetřich se již v této době začal obávat, že přijde o své majetky, jež většinou držel zástavně. Na podzim roku 1509 se dokonce na čas ocitl spolu se svými bratry ve vězení, neboť s nimi sepsal hanopis na tehdy velmi vlivného Albrechta Rendla z Oušavy. Nedlouho poté byl Jetřich vyhoštěn z Čech a jeho majetky, včetně Kynšperka, převzali jeho bratři Kryštof, Jan a Volf. Oficiálně se však stali držiteli Kynšperka až po Jetřichově smrti roku 1513. Kryštof a Jan v následujících letech zemřeli, a tak se stali novými zástavními pány Volf a další z gutštejnských bratrů, Jindřich. Oba bratři se smluvili, že kvůli zaplacení dluhů po zesnulých bratrech Kynšperk zastaví nebo prodají. Volf pak roku 1523 prodal město i hrad Štěpánu Šlikovi.

Období vlády pánů z Gutštejna nad Kynšperkem bylo sice krátké, leč poměrně dramatické. Jetřich z Gutštejna se snažil přetvořit Kynšperk na hospodářsky rozvinuté panství, které by jej finančně zabezpečilo. S ohledem na jeho konfliktní povahu a problémové vztahy se sousedy nebyly jeho představy patrně realizovány v plné míře. Jetřichovi bratři, kteří se stali jeho dědici, již o Kynšperk jevili pramalý zájem, který završili prodejem panství. Ani Šlikové se však z Kynšperka dlouho netěšili. Na rozdíl od Lokte o něj sice roku 1547 kvůli své účasti na prvním stavovském povstání nepřišli, ale hned následujícího roku Kynšperk s králem směnili za panství Švamberk.

Prameny:

Národní archiv, fond České gubernium-guberniální listiny, Praha (0993-1526), signatura 592.

Národní archiv, fond České gubernium-guberniální listiny, Praha (0993-1526), signatura 602.

Literatura:

Gnirs Anton, *Zur Baugeschichte des alten Schlosses in Königsberg*, in: *Unser Egerland* 32, 1928, č. 4., s. 37-41.

Jánský Jiří, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, Domažlice 2009.

Pelant Jan, *Města a městečka západočeského kraje*, Plzeň 1984.

Sedláček August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII. Plzeňsko a Loketsko*, Praha 1905.

Vlasák Vladimír – Vlasáková Eva, *Dějiny města Kynšperku nad Ohří*, Praha 2002.

Jan Boukal

Et lux perpetua luceat eis - Ať světlo věčné svítí jim Sokolovští katoličtí kněží v letech druhé světové války

Katolická církev stála u zrodu dnešní evropské civilizace, pomáhala ji formovat a určila do značné míry její charakter. V průběhu evropských i světových dějin, kterých se stala nedílnou součástí, však také došlo ze strany této církve k mnoha chybám, krivdám a přehmatům, jež tíží svědomí všech upřímně věřících dodnes. Vzhledem k postupné sekularizaci evropské společnosti od 18. století a zdemokratizování veřejného života mohlo dojít k postupnému „zcivilnění“ a určitému souznění křesťanského náboženství a křesťanských církví s demokratickými pravidly novodobé společnosti, výrazem čehož je i dnes patrný důraz na charitativní a lidský rozměr křesťanství v moderních složitých dějinných procesech.

Jedním z mezníků v postavení katolicismu v současné Evropě byla i druhá světová válka, přičemž role katolické církve v této době bývá dnes vnímána často rozporuplně, nejednotně, což plyne z různých postojů jejích představitelů a činitelů především ve vztahu k židovskému obyvatelstvu.

Nacismus katolickou církev v nějaké zvláštní oblibě neměl, vnímal ji jako konkurenta, kterého je nutno sledovat a být vůči němu obezřetný, v příhodný čas si ji podřídit a posléze zcela zničit. Tažení proti katolické církvi začalo v Německu již po nástupu nacistů k moci v roce 1933, byly zakazovány katolické spolky a řada kněží se postupně dostala do vězení a koncentračních táborů, především za svou činnost ve prospěch německých židů. Za všechny jmenujme například katolického politika Ericha Klausenera zavražděného roku 1934 oddíly SS, polského duchovního Maxmiliána Kolbeho, který se dobrovolně v koncentračním táboře Osvětim přihlásil na smrt, aby tím zachránil jiného vězně, či zaměstnankyni katolické charity z německého Elberfeldu Marii Huseman, jež byla kvůli své činnosti na podporu židů spolu se svými představenými zatčena a vězněna v koncentračních táborech, mezi jinými i v Kraslicích. Je však také pravdou, že někteří z katolických kněží, a to i vysoce postavených (například v Chorvatsku, na Slovensku

či Itálii), se s fašisty či nacisty v některých otázkách shodovali, dokonce někteří z nich systém podporovali. Ambivalentnost postojů katolické církve v otázce postojů k fašismu a nacismu a především holocaustu je dodnes živým a diskutabilním tématem, a to nejen v církvi samotné.

S přítomností totalitního nacistického režimu se museli vyrovnat i katoličtí kněží sokolovské arcidiecéze. Pojďme si na příkladu několika z nich ukázat, jak těžkou a složitou dobou byli nuceni projít.

Jako prvního si představíme českého kněze Josefa Zvěřinu, pro něhož bylo působení v Sokolově sice krátkou, zato však poměrně dosti výraznou epizodou v jeho bohatém životě. Narodil se 3. května 1913 ve Stříteži na Českomoravské vrchovině. V roce 1924 se dostal do Prahy, kde o osm let později odmaturoval na Arcibiskupském gymnáziu. Následně studoval v Říme a zde byl roku 1937 vysvěcen na kněze. 1. srpna 1938 byl jmenován III. kaplanem v arciděkanství sv. Jakuba Většího v Sokolově, tehdejší Falknově, který se stal jeho první kněžskou „štací“. Představeným mu byl arciděkan Richard Hopp, o němž ještě na dalších řádcích uslyšíme.



Josef Zvěřina jako mladý seminarista roku 1932.

Páter Zvěřina přišel na západ Čech v době největšího nacionálního napětí mezi Čechy a Němci a zakrátko měl poznat, co nacismus, jímž se většina zdejšího německého obyvatelstva nakazila, opravdu dokáže. Na české bohoslužby tehdy nikdo moc nechodil, a tak jeho kněžské začátky byly poněkud smutné, jak sám vzpomíná: „*U kapucínů bývaly během školního roku české bohoslužby. Tak jsem o prázdninách udělal velkou akci, dal jsem natisknout oznámení a pozvánky, chodil jsem po lidech, navštívil místní honoraci, dal to do rozkazu posádky, tehdy to ještě šlo. První mše svatá pro Čechy byla ale tristní. Loď zela prázdnotou, před oltářem bylo pár dětí a několik Čechů zpívalo za mřížkami na kůru. Připravil jsem si velice nadšené kázání, a když jsem uviděl tu prázdnotu, nemohl jsem ze sebe dostat slovo. Vzpomněl jsem si, jak nás spirituál, pater Stork, říkal, že někdy budeme kázat prázdňým lavicím. Tak jsem sebral všechnu sílu a kázal prázdňým lavicím. To bylo moje první kázání v duchovní správě. Odpoledne měli Češi nějakou slavnost pro posílení českého vědomí a tam si mě všimla panička středních let, manželka přednosta železniční stanice, a když viděla ubohého, bezradného kaplanka, tak slíbila, že mi to zorganizuje, což se jí skutečně podařilo. Druhou neděli už jsem měl v kostele asi čtyřicet lidí.*“

Kromě bohoslužeb učil pater Zvěřina náboženství na české menšinové škole, ovšem bylo tam tolik německých dětí, že byl nucen vyučovat německy. Česká škola totiž byla dotována státem a bylo vše zdarma, a tak děti nejchudších německých obyvatel, zároveň většinou děti nejméně nadané, chodily právě do české školy.

Přišlo 13. září a s ním propuknutí henleinovského puče. Ten den se na sokolovském náměstí shromáždily stovky lidí, mezi nimiž dle Zvěřiny „*zavládlo davové šílenství, vyli, křičeli, hulákali, zpívali.*“ Arciděkan Hopp vyslal Zvěřinu, aby s nimi promluvil, což však nebylo možné. „*Byli by mne roztrhali nebo z té věže klidně shodili, byli nepřítelští.*“ Československé síly, především četnictvo a armáda situaci v Sokolově zvládli, tak zde k větším nepokojům naštěstí nedošlo. To se však nedá říci o mnoha okolních obcích, kde došlo mezi místními nacisty a státními bezpečnostními silami k mnoha střetům, jež si vyžádaly mrtvé a raněné. Především se jednalo o obce Habartov, Krajková, Chodov či Bublava. Většina raněných byla dopravována do sokolovské nemocnice, kde je pater Zvěřina navštěvoval. Zejména si vzpomíná na noc ze 13. na 14. září, kdy stál u lůžka strážmistra, „*takového silného, mladého, krásného muže, jenž byl postřelen do sanice a do rána zemřel.*“ Jednalo se o strážmistra Václava Ráže postřeleného nedaleko Krajkové. Kromě něho navštívil i zraněné manžele Pardusovy z Habartova, aby jim poskytl duchovní útěchu. „*Paní, celá zoufalá, mne prosila, abych dojel pro jejich dítě, které zůstalo v Habartově. Bylo pět hodin večer, všude mlha a tma. Kři-*

žovatky už obsadilo naše vojsko, a když se k hlídce někdo přiblížil na padesát metrů, tak po něm stříleli, protože bylo vyhlášeno stanné právo. Vrátil jsem se do nemocnice a řekl: ‚Milá paní, teď se tam nedostanu.‘ Ale ráno hned po mši svaté utíkal jsem do nemocnice zjistit, jestli to moji ranění přežili. Až na jednoho přežili všichni. Pak jsem šel na falknovské velitelství s prosbou: ‚V Habersbirku zůstalo dítě četníka Parduse, on i jeho manželka jsou těžce ranění, leží tady v nemocnici a zoufale prosí, abych dovezl jejich dítě. Dostanu se tam – na kole?‘ Oni mi řekli: ‚Počkejte, to musíme udělat jinak.‘ Vzalí nákladní auto, tam naložili vojáky a za nimi jsem jel já v osobním autě, vedle mne šofér. Dostal jsem pistoli s rozkazem: ‚Když se někdo postaví do cesty, střílet.‘ To jsem ovšem odmítl: ‚Nebudu střílet po nikom, jsem kněz.‘ Pistoli tedy držel šofér, vojáci nám ale ujeli a šofér umíral strachy, tak jsem ho těšil: ‚Nebojte, nic se nám nestane.‘ Přijeli jsme do Habersbirku a tam už byli novináři, četníci, vojáci, fotografové, vyšetřovalo se všechno. Strážnice byla rozstřílená jako za války. Když jsem vystoupil z auta – měl jsem takový černý gumák, jako nosili Němci – tak si mysleli, že jsem německý duchovní, zle se na mne mračili, ale pak jsem řekl hezky hlasitě: ‚Jsem český kaplan z Falknova a jedu pro dítě četníka Parduse.‘ Hned obrátili a zavedli mě na strážnici, byl to otřesný pohled. Velitel měl hlavu rozbitou, asi jak ho dobýjeli, a pak tam leželi ještě další dva nebo tři zabití. Můj šofér se skoro zhroutil, ale já opakoval: ‚Jedu pro dítě.‘ Chalupu jsme našli, bylo tam dítě s babičkou, řekl jsem: ‚Babičko, seberte nejnútnejší, máme tu auto, odvezeme vás do vnitrozemí.‘ Naložili jsme je a jeli do Falknova. Dítě jsem pak vzal do náručí a donesl ho ukázat mamince, byla celá blažená, ale k tatínkovi jsme raději nešli, dítě, bylo asi dvouleté, by se vylekalo, tak byl dotlučený. Babičku jsem pak zavezl na nádraží a nejbližším rychlíkem ji poslal k jejím příbuzným, kamsi k Plzni.‘

Jeden z nejtěžších úkolů v kněžském životě Josefa Zvěřiny přišel 17. září, kdy celebroidl církevní obřad nad rakvemi osmi četníků, kteří před několika dny na Sokolovsku padli. Celý akt se odehrál v tělocvičně české menšinové školy v dnešní Komenského ulici a přítomni mu byli zástupci četnictva včetně zemského velitele generála Šustra a celá řada osobností veřejného života. Rakve byly po obřady naloženy na automobily a těla byla odvezena do domovských obcí padlých, kde byli tyto první oběti nacismu slavnostně pochováni.



Pohřeb 8 padlých četníků v sokolovské české škole 17. 9. 1938, farář Zvěřina na snímku uprostřed.

Brzy nato přišel i konec sokolovského působení pátera Zvěřiny. Ve dnech všeobecné mobilizace, 22. a 23. září, jej arciděkan Hopp vyzval, aby raději odjel do Prahy. Tak se i stalo a Josef Zvěřina po krátké době našel své další působiště v Pyšelích. Ovšem do Sokolova se ještě jednou vrátil, stalo se tak počátkem ledna 1939, kdy navštívil arciděkana Hoppa: „*Tedy to už bylo německé město, v kanceláři visel Hitler, kaplani zdravili ‚Heil Hitler‘, ale arciděkan, taky Němec, si mě vzal stranou a velice nařkal, předvídal velmi smutnou budoucnost pro Němce. Sám pak chudák zahynul v koncentráku.*“

V poslední větě se Josef Zvěřina mýlil, jak uvidíme. Hoppova slova však předvíдалa budoucnost...

Během okupace působil Josef Zvěřina na náhradním teologickém učilišti v Praze, ovšem za své protinacistické postoje byl v letech 1942 až 1943 na 13 měsíců internován v Zásnukách. Po válce nastoupil na Teologickou fakultu Univerzity Karlovy a dodělal si doktorát. Po komunistickém převratu

byla však teologická fakulta zrušena a Zvěřina byl spolu s dalšími katolíky roku 1952 zatčen a odsouzen na 22 let do vězení. V různých věznicích pobyl pak celkem 14 let, propuštěn byl až roku 1965. O deset let později musel nuceně odejít do důchodu, následně podepsal Chartu 77 a spolupracoval s disidentem. Stal se přítelem a rádčem Františka kardinála Tomáška, oblíbil si jej i papež Jan Pavel II. Po roce 1989 se vrátil na bohosloveckou fakultu v Litoměřicích, odkud byl nucen koncem 60. let odejít. V srpnu 1990 však při koupání v moři u italského města Nettuno



Farář Zvěřina jako politický vězeň v 50. letech.

náhle zemřel. Tak se uzavřel bohatý život kněze a odpůrce všech totalitních režimů, který své první hrůzné zkušenosti s nimi prodělal v západočeském Sokolově. Dnes bývá označován za jednu z nejvýznamnějších postav české katolické církve 20. století.

Jak již v předešlých řádcích zaznělo, Zvěřinův nadřízený, arciděkan Richard Hopp, ač Němec, rozhodně žádným přívržencem nacismu nebyl. Narodil se 9. března 1884 ve slezském Ratkau (dnes Radkov u Opavy), v roce 1908 byl ve svatovítské katedrále v Praze vysvěcen na kněze a následně působil



Arciděkan Richard Hopp se sokolovským písmákem Pěpíkem Korbela ve 30. letech.



Arciděkan Hopp (uprostřed) při návštěvě biskupa v Sokolově. Vpravo důstojníci československé armády.



*Mladý lomnický farář
Eduard Fischer.*



Eduard Fischer, 30. léta.

ským gestapem a v prosinci poslán do koncentračního tábora Dachau do tzv. ochranné vazby. Co bylo důvodem jeho zatčení? Při pohřbu jednoho z členů místní NSDAP, který spáchal sebevraždu, byl tento člověk jedním z řečníků, též příslušníkem strany, označen za zbabělce. Farář Fischer však vyzval všechny přítomné, aby se za něho pomodlili ve jménu křesťanské lásky k bližnímu svému. Několik jej následně udal a jeho řeč byla policejními orgány označena za „protistátní“ a která „vnáší neklid a obavy mezi obyvatelstvo.“ Fischer byl označen za toho, jenž „pokud zůstane na svobodě, bude dále podkopávat morálku německého obyvatelstva.“

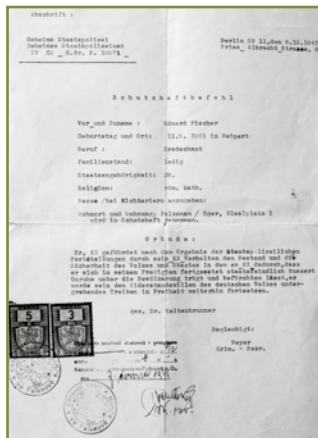
18. prosince 1943 tak arciděkan Fischer přijíždí do Dachau, prvního koncentračního tábora v Německu, jenž vznikl již v roce 1933, tedy v roce nástupu nacistů k moci. Je mu tu přiděleno vězeňské číslo 60 589 a stráví tu takřka půldruhého roku.

v Milířích u Tachova, v Sokolově, Jindřichovicích, Přebuzi, Oráčově a roku 1926 byl jmenován sokolovským arciděkanem. 27. února 1941 byl zatčen gestapem a až do června 1943 pobýval ve vyšetřovací vazbě v Karlových Varech kvůli podezření, že vystavoval falešné křestní listy místním židům. Usvědčen sice nebyl, ale přesto ztratil úřad a byl přemístěn na faru do Krásna, kde zůstal až do konce války. Poté byl odsunut, od roku 1949 do roku 1963 působil jako farář v hornofrancském Maxhütte-Pirkensee a zemřel 7. února 1966 v Regensburgu.

Po Hoppově zatčení zůstal úřad sokolovského arciděkana dlouhých 20 měsíců neobsazen. Teprve 1. října 1942 byl novým arciděkanem jmenován Eduard Fischer, do té doby farář v nedaleké Lomnici. Jistě tenkrát netušil, že dopadne jako jeho předchůdce... Kdo vlastně byl Eduard Fischer?

Narodil se 19. září 1901 v obci Nové Zvolání (tehdy Neugeschrei) u Vejprtek. 5. července 1925 byl v Praze vysvěcen na kněze a od roku 1934 sloužil jako farář kostela sv. Jiljí v Lomnici u Sokolova, kde nastoupil po zemřelém farářovi Wenzelu Rechtovi. Lomnický farní okruh zabíral i další obce, jako Boučín (Pichelberg), Dolní Nivy (Unter Neugrün), Horní Nivy (Ober Neugrün), Rozmyšl (Rossmeisl), Dolní Rozmyšl (Deutschbundesort), Lipnici (Littmitz), Týn (Thein), Lesík (Waldl) či Lví Dvůr (Löwenhof). Farář Fischer tu měl tedy práce vskutku hodně, navíc se často staral o děti z hornických rodin, především o jejich vzdělání a zábavu.

Obsazení československého pohraničí nacistickou armádou a vznik války zažil Fischer také v Lomnici a podobně jako sokolovský arciděkan Hopp pro nacismus také zrovna nehoroval. V říjnu 1942 se pak sám stal sokolovským arciděkanem, ovšem prakticky přesně po ročním působení byl 30. září 1943 zatčen karlovar-



Kopie zatykače na Eduarda Fischera podepsaná šéfem RSHA (Hlavního říšského úřadu pro bezpečnost) Ernstem Kaltenbrunnerem.



Gott, der Herr über Leben und Tod, hat seinen treuen Diener,
Hochwürden Herrn

Eduard Fischer

f.-e. Vikariatssekretär, Erzdechant in Falkenau

nach schwerer Krankheit, versehen mit den hl. Sterbesakramenten, zu sich in die Ewigkeit abberufen.

Er starb am 27. April um 11 Uhr vormittags im Krankenhaus zu Falkenau im 44. Lebensjahre, im 20. Jahre seines Priestertums, als der unermüdliche und treue Hirte seiner Pfarrkinder, die Gott seiner Sorge anvertraut hatte.

Die Beisetzung seiner irdischen Hülle erfolgte am 2. Mai um 9 Uhr auf dem Friedhof in Falkenau a./E.

Das hl. Requiem für den teuren Verstorbenen findet am Freitag, dem 11. Mai, früh 8 Uhr in der Herz-Jesu-Kirche in Neugeschrei statt.

Seine edle, priesterliche Seele wird dem Gebete der Gläubigen empfohlen.

**Die tieftrauernden Geschwister
und Anverwandten.**

Weipert-Neugeschrei, am 8. Mai 1945.

Oznámení o smrti arciděkana Fischera jeho příbuznými ve Vejprtech.

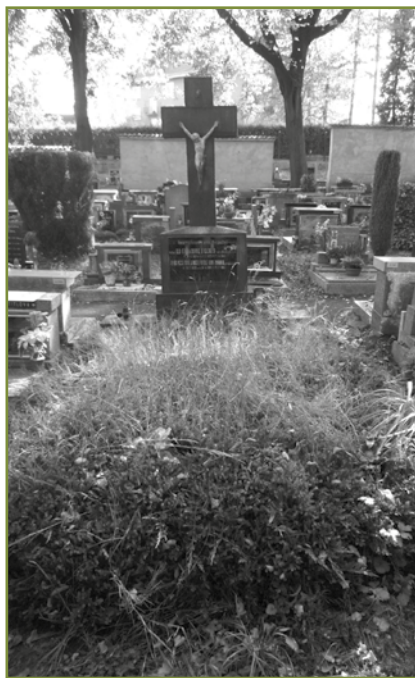
Vytoužené svobody se dočkal na samém konci války. 5. dubna 1945, když se americká armáda blížila k Dachau, byl propuštěn a mohl odjet domů. Vlaky ještě jezdily, a tak mohl 13. dubna napsat své rodině do Vejprtu, že v pořádku přes Ostrov a Karlovy Vary dorazil domů do Sokolova, že Cheb byl

poškozen náletem a že mu úřady nedovolí být opět arciděkanem v Sokolově. Chce si odpočinout a potom se uvidí. Bylo mu nabídnuto působení na faře v Dolním Žandově, byl zřejmě rozhodnutý, že ono místo přijme.

Z Dachau však s Eduardem Fischerem nepřijela jen jeho naděje na nový život. Ve svém těle si vzal zárodky zhoubné nemoci, tyfu, jímž se nakazil ještě v táboře, přeplněném nemocnými a umírajícími lidmi. Záhy po návratu do Sokolova touto nemocí onemocněl a byl hospitalizován v sokolovské nemocnici. 27. dubna 1945 v 11 hodin dopoledne pak Eduard Fischer zhoubnému onemocnění podlehl, bylo mu 44 let. 2. května, pět dní před obsazením města americkou armádou, byl pohřben na sokolovském hřbitově. Jeho hrob tu vydržel do roku 2011, kdy byl zrušen a pomník s deskou připomínající mladého arciděkana byl sokolovským farářem panem Baucherem přemístěn na zahradu sokolovské římsko-katolické farnosti.

Takový byl osud několika katolických kněží, kteří prošli Sokolovem v rozbořených letech druhé světové války a kteří byli přímo konfrontováni se silami totalitní nacistické moci. Je třeba říci, že v této těžké zkoušce se ctí obstáli.

Vladimír Bružeňák



Původní místo posledního odpočinku Eduarda Fischera na sokolovském hřbitově.

Realizace pomníku bitvy u Sokolova



Návrh akad. sochaře Bělského z Prahy. Na bocích podstavce mělo být umístěno 120 jmen padlých čsl. vojáků u Sokolova.

Koncem roku 1947 na plenární schůzi MNV přednesl referent předsedy úvahu o zřízení pomníku a navrhl ustanovení výboru pro jeho stavbu, který by vypracoval soutěžní podmínky. Informace byla zveřejněna v tisku, a tak se o záměru dozvěděla široká veřejnost. Reakce byly pozitivní. Předseda osidlovacího výboru národního shromáždění Dr. Bedřich Steiner již počátkem roku 1948 dopisem na předsedu MNV myšlenku přivítal a podpořil. Na schůzi dne 15. ledna 1948 záměr plénum MNV jednomyslně schválilo, včetně odměn za umístění v soutěži. Rozděleno mělo být celkem 22 000 Kčs. Soutěžní podmínky byly připraveny, a tak byla zároveň vyhlášena soutěž s termínem odevzdání anonymních návrhů do 1. března 1948.

Podmínky si vyzvedlo dvanáct zájemců. Šestice z nich obratem sdělila, že lhůta na zpracování kvalitního návrhu je velice krátká, a práce nepředložila. Dokonce presidium ministerstva informací s odvoláním na výhrady sdružení výtvarných umělců, upozornilo na neúnosný termín a navrhlo národnímu výboru, aby také změnil složení hodnotící komise. MNV však nesouhlasil a předpokládal schválit soutěž a položit základní kámen k pátému výročí bitvy u Sokolova (8. 3. – 13. 3. 1943). Proto se dne 2. března 1948 sešla soutěžní komise ve složení: předseda MNV Jaroslav Jindáček, osvětový referent MNV Emil Nývlt, František Jarolím za okresní osvětovou radu, Miroslava Hájková za kreslený film a zájemce o umění, předseda výboru pro postavení pomníku prof. Antonín Kostohryz, akademický malíř prof. Jaroslav Václavíček, historik prof. František Kučera a výtvarný odborník ing. arch. Miloslav Volráb. Postupně byly otevírány obálky s návrhy, kterých bylo jedenáct. Pozorný čtenář jistě namítne, že v tomto je nesoulad mezi počtem převzatých soutěžních podmínek a odevzdaných návrhů. Z pozdější korespondence zjiš-

Téměř každý občan našeho regionu tento pomník zná. Je umístěn na křižovatce ulic Rokycanova a Rooseveltova, u okraje zámeckého parku. V minulosti zde býval prostor nazvaný Spielplatz, na kterém si hráli děti ze sousedního sirotčince. V roce 1910 byl v jižním cípu postaven památník zakladateli turnerského hnutí Friedrichu Ludwigu Jahnovi a bylo po něm pojmenováno náměstí, které zde bylo upraveno. Již v září 1946 svaz české mládeže upozornil na to, že je zde stále bronzový reliéf a deska s německými nápisy. Ty byly ihned odstraněny a náměstí přejmenováno na Švermovo. Dnes si jen obtížně umíme představit, v jakých podmínkách ve Falknově po konci druhé světové války žili tehdejší občané. Bylo nutno vyřešit obnovu města, zásobování, osidlování novými obyvateli a řadu dalších úkolů. I přes tuto obtížnou situaci se místní funkcionáři rozhodli změnit název města na Sokolov a při této příležitosti vybudovat na Švermově náměstí památník padlým v bitvě u ukrajinské vesnice Sokolovo.



Část Jahnova památníku. Blok domů vpravo byl v roce 1949 zbořen.

řujeme, že autor Vitvar z Prahy oslovil další dva autory, kteří také návrhy odevzdali. Rovněž tři výtvarníci ze zdejšího regionu si podmínky zjistili a soutěže se zúčastnili. Po otevření obálek komise konstatovala, že návrhy pod hesly Sokolník a Sokolov nesplňují zadání soutěže a vyloučila je z posouzení. Hodnoceno bylo proto devět anonymních návrhů opatřených pouze hesly. Po jejich podrobném rozboru bylo stanoveno pořadí a odměny. Druhý den byly otevřeny obál-

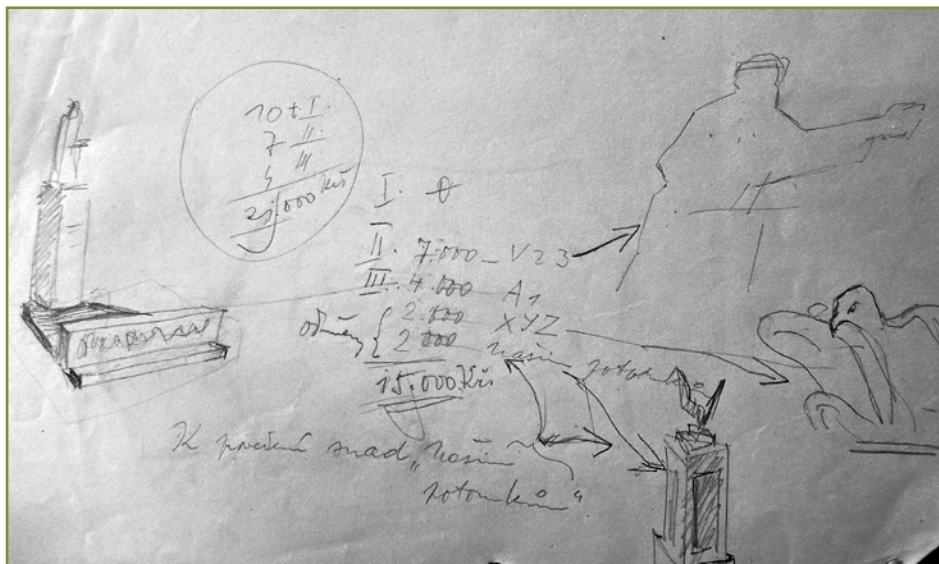
ky se jmény autorů. Pod heslem V 23 podal návrh Vendelín Zdrůbecký z Prahy, v té době student AVU. Předložil návrh s postavou bojovníka, provedený v sádře v měřítku 1:6. Model měl výšku 34 cm a odpovídal, až na drobné detaily, dnešní realizaci. Pouze rozdílně navrhoval podstavec a okolí pomníku. Komise konstatovala, že autor neřešil přejmenování Falknova na Sokolov a jednostranně upřednostnil pouze město v SSSR. Návrh s heslem A1 od arch. B. Janského a sochaře J. Nováka z Prahy znázorňoval také vojáka z východní fronty na podstavci. Na předsazeném kvádru autoři umístili reliéf se symbolikou přejmenování našeho města. Po vyhodnocení ostatních návrhů komise rozhodla, že první cenu neudělí a návrhy s hesly V 23 a A1 obdrží druhou cenu, každý s odměnou 7 000 Kčs. Rovněž třetí cena nebyla udělena. Dále porota udělila odměnu 3 000 Kčs Františku Bělskému, akad. sochaři z Prahy (heslo XYZ), který předložil sádrový model znázorňující sokola dávícího hada. Na pylonu umístil reliéf sovětského a našeho vojáka stojících bok po boku. Komise symboliku hada, který měl představovat fašismus, nehodnotila příznivě pro její nejasnost. U dalších autorů, akad. sochaře Antonína Kuchaře z Krásna a kamenosochaře Rybína ze Sokolova (heslo Český lev), považovala lva drtící orlici za symbol zastaralý. Autoři na bočních stranách piedestalu umístili dva reliéfy vyjadřující původ města a bitvu u Sokolova. Návrh nebyl přijat.

Další model předložil akademický sochař J. Bezděk z Karlových Varů (heslo Naším potomkům). Znázorňoval trojboký, asi 2,5 metru vysoký pylon, na jehož vrcholu by byl umístěn sokol z bronzu. Na bocích zamýšlel autor umístit tři reliéfy, které však neměl rozpracovány. Za návrh mu byla přiznána odměna 2 000 Kčs. Stejnou odměnu obdržel akademický sochař Zvěřina z Prahy (heslo Češství a slovanství), který předložil návrh ve dvou alternativách, ve kterých je vždy hlavním tématem sokolník. Ostatní návrhy akademických sochařů Vitvara, Hlavatého z Prahy a Břetislava Wernera z Karlových Varů nebyly přijaty pro nevhodnost řešení do uvažovaného prostoru.



Opět místo dnešního pomníku se zbytky Jahnova památníku, stav před rokem 1949.

Komise posuzovala návrhy dle předem vypracovaných patnácti bodů, při kterých hodnotila splnění soutěžních podmínek, výši nákladů, zdůvodnění díla dle průvodní zprávy, architektonické ztvárnění a úsudek, který pomník bude vyhovovat laické veřejnosti. Není bez zajímavosti, že komise respektovala oběžník č. 1244 zemského národního výboru vydaného již 9. 11. 1946, ve kterém bylo poukázáno na zkušenosti se stavbou památníků obětem první světové války, kdy byly v mnoha případech použity nevhodné materiály a pohledový účinek byl nedostatečný. Díla předložená do soutěže byla následně vystavena ve výkladních skříních domu č. p. 132 na Starém náměstí. Veřejnost byla vyzvána, aby na tyto práce vyjádřila svůj názor. Výsledek poroty byl předložen plénu MNV, které 23. 3. 1948 rozhodlo, že bude použita kombinace návrhů V. Zdrůbeckého a arch. Janského a sochaře Nováka, s tím, že se sochařem Zdrůbeckým budou zahájeny vstupní jednání.



Poznámky členů komise se skicami pomníku.

Po několika cestách zástupců MNV do pražského ateliéru Zdrůbeckého bylo zřejmé, že dohoda o kombinaci návrhů bude obtížná. Rovněž členové poroty poukázali na to, že měli pouze stanovit pořadí a odměny. Uvedli, že rozhodnutí pléna MNV o realizaci dle dvou návrhů bylo nevhodné. Do vyjasnění dalšího postupu přípravy památníku obdržel sochař Zdrůbecký souhlas, aby na vlastní soše bojovníka začal intenzivně pracovat. Nový termín odhalení sochy byl stanoven na 28. října 1948. Další problém však nastal při stanovení nákladů na dílo, kde jenom odlít vlastní sochy mělo stát 270 tis. Kčs. Celá záležitost byla projednána v listopadu na schůzi MNV, kde bylo navýšení velice kritizováno s poukazem na původní nízké nabídky autorů v soutěži. Po široké diskuzi jak získat prostředky bylo rozhodnuto prodat staré pomníky ze hřbitova, využít pomník padlým ve válce roku 1866 i Jahnův památník. Část peněz měla být získána z odměn za odklizení trosků domů poškozených za války. Na stavbu bylo vyčleněno půl milionu Kčs. Postupně na realizaci začali přispívat jednotlivci a různé organizace.

Zdálo se, že realizaci již nic nestojí v cestě. Trvalo však dlouhé tři roky, než byla socha slavnostně odhalena. Vendelín Zdrůbecký měl sádrový návrh vojáka velice brzy připraven, bylo však nutné prostřednictvím MNV zajistit odlítí. Zrušení bronzové sochy vojáka v parku u kláštera bylo schváleno

SPÚ a KNV již v roce 1947. Demontáž byla zadána R. Rybínovi, místnímu kamenosochaři. Než k tomu však došlo, byly soukromé slévárny zrušeny. Ministerstvo těžkého průmyslu zakázalo provádět veškeré práce z bronzu a jediná slévárna závodů umělecké kovovýroby Praha, která byla řízena státem, podléhala dlouhodobému plánování. Proto nastalo vyjednávání a zdůvodňování nutnosti ve městě sochu postavit. Pro odstranění byrokratické bariéry použili funkcionáři MNV řadu politických argumentů. Například bylo řečeno: „*Socha přinese další vzpruhu v pracovním úsilí za splnění úkolů ve výstavbě socialismu a tento symbol, na který se budou upírat zraky všech, připomene přísahu 9. května. Bude tak rozbíjena snaha nohledů západu, kteří mezi námi narušují budovatelské úsilí lidu*“. V té době byl prezentován názor, že jde o bojovníka Rudé armády. Proto se i funkcionáři MNV dotázali autora, proč jsou na sádrovém odlitku znaky československé armády. Zdrůbecký dlouhým dopisem vysvětloval, že nikdy se o sochu rudoarmějce nejednalo, a to ani podle soutěže. Postavu koncipoval jako vojáka z naší vlasti. Dále vysvětloval, že vztažená ruka má představovat mírový pozdrav a zároveň výstražné znamení „stůj a ani o krok dále“. Zbraň v pravé ruce pak značí, že náš lid nedopustí, aby nový Sokolov byl jiný než slovanský. Takto také prezentoval sochu bojovníka, kterou představil na výstavě Akademie výtvarných umění v květnu 1949 v Praze. Zde za ni obdržel Schichtovu cenu, která mu umožnila studijní cestu za hranice.

Až v červenci 1951 byla potvrzena objednávka na odlití slévárnou umělecké kovovýroby Zukov. Podle kroniky a faktury byla socha dokončena 9. listopadu a namontována na připravený podstavec v Sokolově. Přesně za dva dny, 11. listopadu 1951 došlo k slavnostnímu odhalení. Slavnost byla pečlivě připravena. Přítomno bylo asi 2000 účastníků. Zazněla naše a sovětská hymna, na závěr byla zpívána internacionála. Úvodní slovo přednesl tehdejší předseda MNV Jaroslav Mareš. Hlavní projev měl účastník bojů u Sokolova a čestný občan našeho města Dr. Bedřich Steiner a další. Přítomni byli autor Zdrůbecký, předseda KNV Aubrecht a předseda ONV Brouček, který vyznamenal účastníky válečného odboje. Čtveřice vybraných zástupců uložila do pomníku prst z bojiště od Sokolova v SSSR. Slib věrnosti republice přednesl za pionýry, svazáky a příslušníky SNB vyznamenaný František Macek. Poté byla zahrána a zazpívána Píseň práce. Aby skutečně nic nerušilo atmosféru přátelství se Sovětským svazem, byla den předtím přejmenována ulice Dr. E. Beneše na J. K. Tyla. Přátelství se SSSR bylo tak silně ideologicky prosazováno, že i v samotné soše bojovníka od Sokolova spatřovali občané rudoarmějce. Ve všech souvislostech pak toto vyvolávalo nepříznivé emoce, a tak se stalo, že již v roce 1954 byl pomník poškozen trhavinou. Také v roce 1968 byla socha stržena na protest proti sovětské okupaci.

A jaké byly osudy autora sochy? Vendelín Zdrůbecký absolvoval v roce 1951 AVU a byl ihned odveden na vojenskou službu do Slaného. Poté nastoupil do Armádního výtvarného studia a tam vytvářel plastiky a sochy podobné té, kterou realizoval v našem městě. Za svá díla se stal nositelem ceny Víta Nejedlého a v roce 1982 obdržel titul zasloužilý umělec. O čtyři roky později umírá ve věku 64 let. Dnes nám tento pomník připomíná díla socialistického realismu a v historii města má své místo. Do dnešních dnů se zde konají pietní akty k uctění obětí bitvy u Sokolova.

Poděkování.

Za vstřícný přístup a pomoc při vyhledávání cenných údajů srdečně děkuji pracovníkům Státního okresního archivu v Sokolově se sídlem v Jindřichovicích.

Jan Rund

Česká menšinová škola v Bukovanech

Možnost nových pracovních příležitostí, které vznikaly s rozvojem průmyslu i v našem severozápadním pohraničí v druhé polovině 19. a začátkem 20. století, ovlivnila podstatně změnu struktury obyvatelstva. Začala se zde totiž usazovat řada českých rodin. A s postupem doby se tak začala krystalizovat snaha zajistit pro jejich děti české vyučování. Patrně prvním koordinovaným krokem v tomto záměru se stal již rok 1909, kdy řada bukovanských, haselbašských a svatavských Čechů přišla s požadavkem zřídit ve Svatavě českou školu. Avšak toto úsilí narazilo na silný odpor jak zaměstnavatelů, tak obecních zastupitelstev, a mnozí z těchto žadatelů byli propuštěni ze zaměstnání i vypovězeni z bytů. České vyučování tak nebylo až do zániku rakousko-uherské monarchie v našem regionu povoleno. Děti přistěhovaných Čechů musely proto navštěvovat výhradně německé obecné školy, což se později ukázalo jako komplikovaný problém.

Teprve po vzniku Československé republiky nastávají v pohraničních oblastech příznivější podmínky pro zakládání českých menšinových škol, protože tento záměr podporovalo i ministerstvo školství. A toho využily i příslušné instituce i občané v našem regionu. A mezi tyto první „průkopníky“ patří i česká výuka v Bukovanech. Možnost českého vyučování v této hornické obci ovlivnila do jisté míry vstřícnost starosty i vedení zdejší pětileté německé obecné školy, které projevilo ochotu pro tento účel pronajmout v objektu německé školy jednu místnost, a to tělocvičnu. V úvodu školní kroniky zmiňuje tuto skutečnost první zdejší školní správce Ludvík Maleček. Tělocvična byla upravena jako třída a vyučování zde započalo 18. září 1919. Bylo potřeba řešit zásadní problém. Většina žáků totiž neuměla pořádně či vůbec česky, protože doposud chodila do škol německých nebo pocházela ze smíšených manželství, kde se spíše mluvilo rovněž německy. Snaha, aby ovládali i český jazyk, však řadu rodin vedla k tomu, že projevily zájem, aby jejich děti začaly do této nové české jednotřídky chodit. Navíc v té době bylo menšinové školství teprve postupně uváděno do praxe, a to jen v několika málo místech našeho regionu, takže bukovanskou školu navštěvovali také žáci z okolních obcí, dokonce i z Falknova. Zapsáno zde bylo přes 50 dětí. Pro lepší zvládnutí českého jazyka byly děti rozděleny do dvou skupin a vyučování probíhalo polodenně. Nepodařilo se však zajistit učitelku ručních prací, a tak starší žákyně docházely jednou týdně do Citic.

Poměry a podmínky nebyly vůbec jednoduché, podařilo se zajistit jen nejnutnější vybavení a školní kabinet byl zřízen mimo budovu, a to v domku č. p. 13, kde byl i byt správce školy. Ve druhém školním roce 1920/21, kdy bylo zapsáno 54 dětí, dochází začátkem prosince ke změně správce, kterým se stal František Merhaut. Ale krokem vpřed bylo založení místního školního výboru v čele s horníkem Václavem Fišerem. Třída se také stala jediným místem v obci, kde se mohla česká menšina scházet, a tak na školních besídkách k významným výročím, jako byl 28. říjen či narozeniny TGM, byla vysoká účast rodičů. Došlo dále také k založení české knihovny, dětem byly předčítány pohádky, aby se zdomkonily v češtině. Výuku ručních prací zajišťovala Emilie Knížková, která do školy docházela, v květnu ji vystřídal Leopolda Martínková. Náboženství vyučoval Jeroným Nakládal. Záznam z dalšího školního roku není uveden, což se bohužel vztahuje i na jiná období. Pro školní rok 1923/24 pak byl na tuto školu přidělen jistý učitel Zelený z Lipnice (Litmiz), ale protože v obci nebyl vhodný byt pro rodinu ženatého učitele, přichází na českou bukovanskou jednotřídku Antonín Barták, který vyučoval 53 dětí. Ruční práce docházela vyučovat Alžběta Skoková.

Otevřením české menšinové školy ve Falknově se ve školním roce 1923/4 též citelně snižuje počet žáků na 29, což však byl pro zdejší výuku jistý přínos, učitel se mohl dětem více individuálněji věnovat. Kronika dále zaznamenává, že další nový správce tu nastupuje ve školním roce 1928/29, stal se



*Kresba bukovanské německé pětitiřdky, v jejíž tělocvičně byla původně zřízena česká jednotřídka.
(Kresba V. Prokopa st)*

jím Josef Velek. Za jeho působnosti se realizovaly mimo jiné aktivity související se snahou pomoci dětem, které pocházely převážně z chudých hornických rodin. Byly pořádány stravovací akce, též sbírky oblečení a obuvi. Tuto pomoc vedle místní jednoty severočeské a školního výboru pomáhala zajišťovat i Obec baráčníků (tzv. ochranitelka) z Prahy- Libně, která navázala roku 1925 s bukovanskou jednotřídkou kontakt. Velmi přínosnou akcí bylo její financování školního výletu dětí celé jednotřídky do Prahy.

S pokračující existencí školy stále v jediné místnosti je spojeno i úsilí o zřízení školy mateřské v jiném objektu. Pro tento účel byl původně vyhlédnut domek č. p. 1 v Kytlicích, ale záměr nakonec nevyšel. Našla se však náhrada, a to v domku Františka Rotha, který dal k dispozici část přízemí, kde mateřská škola měla třídu i kabinet. Školka byla uvedena do provozu roku 1929 a první pěstounkou byla Marie Krebsová, později Odstrčilíková, a opatrovnice Marie Kautznerová. Nicméně realizaci mateřské školy byla vážně ohrožena česká výuka, protože německá obecní škola přišla s požadavkem na navrácení propůjčené místnosti. Jako náhrada byla sice pro přemístění jednotřídky nabídnuta místnost v hostinci, ve kterém byl doposud byt jednoho z německých učitelů, avšak ta byla pro výuku nevyhovující a odmítli ji i rodiče žáků. Ztroskotat i plán na odkoupení pozemku od Terezie Tomáškové pro eventuální vlastní školní stavbu, ale nakonec se řešení našlo. Došlo totiž k odkoupení domku č. p. 78 od Valerie Škrdlíkové za částku 75 tisíc korun. A zde bylo možno umístit jak českou třídu, tak kabinet, dále třídu pro mateřskou školu a její kabinet, a místo se našlo i pro byt učitele.

Výuka v tomto objektu, upraveném na náklady ministerstva veřejných prací, začala v školním roce 1931/32 s 19 dětmi. Byla zakoupena otáčecí tabule a kamna, pokračovala ošacovací akce, bukovanská jednotřídka také navazuje kontakt s menšinovou školou v Chlumu Svaté Maří, organizován byl výlet na hrad Hřebyny. Kronika se též zmiňuje o epidemii záškrtu, které podlehl zdejší žákyně Marie Sto-

důlková. Správce Josefa Velka vystřídal ve školním roce 1933/34 Vlastimil Krejza, který měl ve třídě 25 žáků. Ten postupně pociťuje tlak německých zaměstnavatelů proti české škole, sílí vliv Henleinovy strany, takže bylo zapotřebí odvahy, aby česká škola nejen zůstala, ale dařila se jí činnost ve výuce i mimo ni. Ve prospěch jednotřídky se konala česká zábava (i pro občany z okolí) a pak byl z jejího výtěžku zakoupen flanel na šaty a bačkory, což bylo dětem rozdáváno spolu s vánočkami v rámci vánoční besídky. Kronika také tehdy zaznamenává, že na dětech je znát podvýživa. Když začíná školní rok 1936/7, nastává poslední střídání ve funkci správce této menšinové školy.



Bukovanská česká jednotřídky, kde byla také veřejná mateřská škola, dva kabinety a byt správce školy. Foto zřejmě z třicátých let.

Do bukovanské jednotřídky nastupuje učitel z falknovské české menšinové školy Václav Pechman. Snaží se zpestřit výuku, zakupuje pro školu loutkové divadlo, stará se však i o neutěšenou sociální stránku malých svěřenců, zejména ve výživě. V lednu 1937 se škole podařilo zajistit příděl potravin (mouku, hrách, sádlo), a toto vše bylo rozděleno mezi děti. Vzhledem k vývoji politické situace projevuje učitel své vlastenecké citění, což se odráží i ve výběru básniček a písniček, které se děti učí na veřejná vystoupení. Vydařila se i akce ke Dni matek, které se zúčastnili i občané z Citic a Dolního Rychnova. Také další besídky jsou motivovány českými zájmy, například pásmo k narozeninám presidenta Edvarda Beneše, uspořádána byla i Husova oslava. Nicméně celková situace se pro české obyvatele i některé smíšené rodiny s kladným poměrem k Československé republice stále zhoršuje. Začátkem září 1938 se sice dveře bukovanské jednotřídky ještě otevírají, zapsáno je v ní 23 žáků a ve veřejné mateřské škole 12 dětí, ovšem koncem září tohoto roku je rozhodnuto. Česká menšinová škola v Bukovanech je nežádoucí a definitivně se zavírá.

Helena Kavková

Neznámí hrdinové československé zahraniční armády ze Sokolovska – I. část

Na frontách druhé světové války sloužilo několik stovek, možná i tisíců občanů ze sokolovského regionu. Sice z nich drtivá většina sloužila v německé armádě, lze však nalézt i případy, kdy rodáci ze Sokolovska před rokem 1939 emigrovali do zahraničí, ať už do Velké Británie, na Střední východ či do Sovětského svazu, a se zbraní v ruce bojovali za osvobození své rodné vlasti. Autor zaznamenal i několik osudů vojáků wehrmachtu, kteří dezertovali ke Spojencům a poté sloužili v československé zahraniční armádě.

Po roce 1945 byla většina vojáků, která se vrátila zpátky do západních Čech, odsunuta do Německa a v obydlích po sudetských Němcích našli nový domov mimo jiné i vojáci, hlavně Rusíni z Podkarpatské Rusi a volyňští Češi, kteří přišli do Československa se Svobodovou armádou (Jeden takový osud jsme vám již na stránkách časopisu přinesli – o Slavomilu Chalupníkovi).

Na následujících stranách najde čtenář několik medailonků těch veteránů druhé světové války, kteří se narodili nebo po válce žili na území okresu Sokolov. Jedná se o osudy příslušníků zahraniční armády na Západě, Adolfa Gemse a Václava Rösla, čs. zahraniční armádu v SSSR zastupují Josef Vaněk, Rudolf Kiklhorn, Ferdinand Dörfler a Josef Hába.



Adolf GEMS.

Jedním z rodáků ze Sokolovska v Čs. samostatné obrněné brigádě v Británii byl **Adolf GEMS**. Narodil se 11. října 1906 v Tisové u Kraslic do německé rodiny Františka Gemse a jeho ženy Emy, rozené Sattlerové. Po absolvování pěti tříd německé obecné školy nastoupil v roce 1928 základní vojenskou službu k 5. baterii II. dělostřeleckého oddílu dělostřeleckého pluku 112, kde absolvoval výcvik na 150mm hrubých houfnicích vzor 25. Do zálohy byl poté přeložen 1. dubna 1930 a začal pracovat jako tovární dělník a výrobce hudebních nástrojů v Kraslicích. V září 1938 se účastnil všeobecné mobilizace, po podpisu Mnichovské dohody odešel do vnitrozemí a následně emigroval do Velké Británie. Tam se na podzim 1941 dobrovolně přihlásil do čs. zahraniční armády, dne 3. října 1941 byl pod kmenovým číslem T-479 odveden a 18. listopadu prezentován u pěší výcvikové rotý náhradního tělesa v Leamington Spa. Výcvik absolvoval u velitelského oddílu 1. dělostřeleckého pluku. Později se s touto jednotkou podílel na obléhání přístavu Dunkerque. Demobilizoval 4. října 1945 v hodnosti vojína.

Poválečné záznamy potvrzují, že Adolf GEMS krátce pobýval na Kraslicku v Zelené Hoře č. p. 182. Dne 6. července 1946 byl však antifašistickým transportem odsunut do Německa. Tento osud je u příslušníků zahraniční armády německé národnosti po roce 1945 bohužel poměrně běžný a potkal mnoho z těch, kteří se zbraní v ruce bojovali za Československo proti těm, kteří mluvili stejnou řečí jako oni.

Následující příběh **Václava Rösla** je v mnoha ohledech unikátní. Nejenže se jednalo o sudetského Němce, který sloužil v zahraniční armádě a po válce nebyl odsunut, ale také o bývalého příslušníka Kriegsmarine, tedy válečného námořnictva Třetí říše.

Narodil se 30. dubna 1904 v Novém Sedle do rodiny továrního dělníka Václava (Wenzela) Rösle (nar. 14. 9. 1879) a jeho přítelkyně Antonie Krulišové (nar. 3. 6. 1882). Svatbu měl pár až 17. listopadu 1904 v Lokti a rodina bydlela v Novém Sedle č. p. 249.

O službě Václava Rösle u Kriegsmarine toho nevíme mnoho. Vojenskou službu povinně nastoupil na podzim 1941 a v prvních měsících sloužil ve francouzském vnitrozemském městě Provins. Další záznam z dubna 1944 ho již uvádí jako příslušníka 1. rot 20. Marine-Kraftfahrabteilung (v rotě sloužil zřejmě jako topič na menších vojenských plavidlech). Tato jednotka byla zformována v srpnu 1942 ve městě Rouen, které leží v Normandii, kde 6. června 1944 otevřeli Spojenci druhou frontu. Nedlouho po vyloštění v Normandii poté padl 11. září 1944 v Le Havre do zajetí a byl odeslán do zajateckého tábora ve Skotsku, kam dorazil 6. října. Zde si podal přihlášku do československé zahraniční armády. Po odvodu byl dne 7. prosince 1944 zařazen pod kmenovým číslem T-3095 do stavu čs. samostatné obrněné brigády. Od konce ledna 1945 se poté jako člen tankových dílen zúčastnil obléhání města Dunkerque. U Kriegsmarine a později i v čs. zahraniční armádě dosáhl hodnosti vojína. Demobilizoval 13. července 1945. Usadil se v Lokti, kde údajně žil až do své smrti.



Václav Rösle jako příslušník Čs. obrněné brigády.



Václav Rösle jako příslušník Kriegsmarine.

Ve Slezské Ostravě stojí za mostem Miloše Sýkory památník 1. čs. samostatné tankové brigády. Jeho dominantou je tank T-34/85 číslo 051, který jako první přejel strategicky významný Říšský most v centru Ostravy. Je velmi málo známou skutečností, že jedním z členů posádky byl také poválečný občan Královského Poříčí **Josef Vaněk**.

Narodil se 8. dubna 1921 v obci Pastuchovice, ležících asi 10 kilometrů od Lubence. Jeho otec, zaměstnanec československých drah, byl české národnosti, matka byla Němka. Docházel do české školy, po roce 1938 poté do německé. V roce 1941 nebo 1942 byl odveden do německé armády a po základním výcviku poslán na východní frontu. Sloužil jako opravář na jižním úseku fronty v okolí Kyjeva. Později konal službu u protiletadlového dělostřelectva. Díky stykům s místním obyvatelstvem byl přeložen k trestní rotě, odkud se mu podařilo s několika dalšími spolubojovníky dezertovat k Sovětům. V zajateckém táboře dostal díky své české národnosti nabídku vstoupit do Svobodovy armády.

Do československé zahraniční armády byl odveden 21. března 1944 v Jefromově pod kmenovým číslem 8183/m. Byl zařazen do stavu 1. čs. tankového pluku a vycvičen do funkce střelec-mířič. Po vzniku tankové brigády se stal členem osádky tanku T-34 3. tankového praporu, kterému velel

Richard Tesařík. S touto jednotkou se také na podzim 1944 zúčastnil Karpatsko-dukelské operace. V bojích však ztratili tankisté téměř všechny tanky. Po znovuvyzbrojení tankové brigády novými stroji byl Josef Vaněk jmenován velitelem jednoho z nich.

Dne 10. března 1945 začala sovětským útokem Ostravsko-opavská operace. Do bojů byly postupně nasazeny všechny tři čs. tankové prapory i samopalníci. Čechoslováci v průběhu března postupně dobývali postavení prvního pásma německé obrany před Ostravou. Začátkem dubna brigáda operovala v prostoru Tworkova vzdáleného jen pár kilometrů od československých hranic. Právě zde na severním okraji obce byly u překážek mezi prvními domky zničeny dva tanky a jeden poškozen. Mezi ztracenými tanky byl také stroj četaře Vaňka, který byl zraněn.

Po vyléčení zranění byl Josef Vaněk o pár dnů později přeřazen do nově sestavené posádky. Stroj vedl rotný Nikolaj Ivasjuk, funkci řidiče-mechanika zastával svobodník Alexander Hroch, radisty rotný Ivan Ahepjuk, nabíječe vojín Vojtěch Karli a střelce-mířiče četař Josef Vaněk. Tank spadl do velitelské rotě a byl modernějšího typu T-34/85. Výrobní číslo měl 4120735 a nesl věžové označení 051.

Hlavní část Ostravské operace začala 15. dubna a o týden později dokázaly tankové jednotky osvobodit Opavu. Pro samotný útok na největší město Slezska měla k dispozici tanková brigáda pouze sedm bojových vozidel, včetně stroje 051. Tanky postupovaly společně 30. dubna 1945 Ostravou až k nezničenému mostu přes Ostravici do Slezské Ostravy. Ve večerních hodinách vyslal velitel 3. tankového praporu mjr. Emanuel Šrámek právě tank 051 přes most, který ještě stále mohl být zamínovaný. Stroj sice přešel na druhý břeh, nicméně vzápětí inkasoval zásah z několika pancéřových pěstí. Padl rotn. Ahepjuk, další členové utrpěli popáleniny. Tank byl po skončení bojů opraven a umístěn na památník československým tankistům. K slavnostnímu odhalení došlo 30. dubna 1948 u vchodu do tzv. Komenského sadů. V souvislosti se stavbou nového mostu přes řeku Ostravici byl v roce 1980 památník přemístěn do Slezské Ostravy, kde dominuje před mostem Miloše Sýkory.

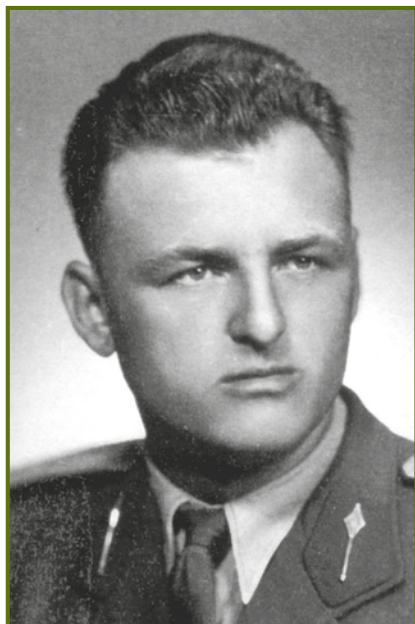


Rudolf Kiklhorn.

Josef Vaněk se z bezvědomí probudil až v lazaretu. Za bojové akce v Ostravsko-opavské operaci byl vyznamenán druhým Čs. válečným křížem 1939. Po demobilizaci se nejdříve živil jako hostinský, později se za zaměstnáním přestěhoval na Sokolovsko do Královského Poříčí. Bydlel také krátce v Sokolově a Lokti. Pracoval jako údržbář na dole 25. února v Novém Sedle. Po revoluci jeho stopa končí v listopadu 1991, kdy se odstěhoval do obce Lovčice u Kutné Hory.

Československou zahraniční armádu zastupuje také **Rudolf Kiklhorn**. Narodil se 10. listopadu 1912 v Klátověch. Vychodil pět tříd obecné a tři třídy dřevařské školy. V polovině května 1941 odjel se skupinou pracovníků plzeňské škodovky vlakem přes Berlín a poté letecky do Sovětského svazu k zajištění odborných prací při výstavbě muničního závodu v Novosibirsku. Tam ho zastihla výzva ke vstupu do vznikající čs. jednotky v Buzuluku, kam dorazil 7. února 1942. Absolvoval důstojnickou školu, v den jejího ukončení, 18. července, byl povýšen na svobodníka a 31. prosince 1942 na desátníka. Na frontu k Sokolovu odjel ve stavu zásobovací čety. V Novochopersku se stal zbrojním

důstojníkem tankového praporu a později i 1. čs. samostatné tankové brigády. „Dne 5. 11. 1943 v době nástupu na Kyjev, když nepřátelské letadlo zapálilo bednu s municí na autě, vyskočil na auto, bednu shodil, oheň uhasil, čímž předešel výbuchu veškeré munice.“ Literárněji je tato událost popsána v knize Z Buzuluku do Prahy: „V tankovém praporu prožili právě krátkou, ale všeobecnou hrůzu, když náhle se vynořivší nepřátelský letec zasáhl dávkou palubního velkorážního kulometu bednu s municí na autě. Ale už je tu malý atletický rotný Rudolf Kiklhorn, škodovácký montér, skok na auto, dva tři energické o přesné pohyby a bedna je na zemi; v několika okamžicích zlikvidoval nebezpečný oheň.“ Demobilizoval na podzim 1945 v hodnosti poručíka technického zbrojnictva. Po válce bydlel nejdříve krátce v Chebu, poté se přestěhoval do Sokolova, kde bydlel v Jiráskově ulici. Pracoval jako zámečnický Sokolovských dolů. Zemřel 12. listopadu 1966. Vyznamenán byl Čs. válečným křížem 1939, Čs. medailí Za chrabrost před nepřitelem, sovětskou medailí Za odvahu (21. 12. 1943), sovětskou medailí Za osvobození Prahy, Sokolovskou a Dukelskou pamětní medailí a dalšími řády.



Ferdinand Dörfler/Dvořák

Bojů na východní frontě se zúčastnil i **Ferdinand Dörfler/Dvořák**. Narodil se 6. března 1923 ve Vysoké České na Volyni. Spolu se svým starším bratrem Václavem vstoupil 25. února 1942 do čs. jednotky. V Buzuluku absolvoval kurz stíhačů tanků, boje o Sokolovo se zúčastnil jako střelec těžkého kulometu kulometné roty. Během bitvy na Dukle utrpěl jako velitel družstva kulometné čety 3. pěšího praporu 1. čs. samostatné brigády těžké zranění do pravé nohy. Po vyléčení se v listopadu vrátil do osvobozené republiky jako četař, krátce se zdržoval v Plzni. Od 1. 12. 1946 sloužil jako voják z povolání, nejdříve krátce v Milovicích, poté u pěšího pluku 64. V roce 1958 absolvoval zdokonalovací kurz důstojníků vojenských správ. Od 19. března 1965 do 19. ledna 1970 působil jako náčelník Okresní vojenské správy Sokolov. Do zálohy odešel 31. října 1978 coby podplukovník, na kterého byl povýšen 1. října 1975. Po ukončení vojenské služby žil v Okrouhlém Hradišti u Tachova. Zemřel 7. 2. 1991.

Posledním zástupcem čs. zahraniční armády z Východu je **Josef Hába**. Narodil se 19. března 1912 ve Strakově Českém na Volyni. Vychodil pouze dvě třídy obecné školy, poté pomáhal v zemědělství. Před vstupem do čs. jednotky sloužil v Rudé armádě. Spolu se svým mladším bratrem Vladislavem vstoupil 23. února 1942 do čs. jednotky. V Buzuluku absolvoval kurz stíhačů tanků. Boje u Sokolova se zúčastnil jako zástupce velitele družstva a střelec lehkého kulometu. Za statečnost obdržel Čs. válečný kříž a sovětskou medaili Za odvahu, protože „jako střelec z lehkého kulometu 8. 3. 1943 přesnou palbou vyřadil několik desítek nepřátelských automatčků. Přesto, že byl raněn, neopustil zbraň a plnil dále svůj úkol do ukončení boje.“ Zúčastnil se všech dalších bojů, po vzniku armádního sboru se stal výkonným rotmistrem hudební čety 3. čs. samostatné brigády. Demobilizoval v prosinci 1945 v hodnosti rotmistra. Po válce se usadil v obci Soseň na Rakovnicku, kde pracoval v zemědělství. Poté se přestěhoval do Sokolova na Starou Ovcárnu. Zemřel 2. října 1976.

Jiří Klůč

O vrcholech a výhledech na Kraslicku

Jak vysoké jsou vrcholy Kraslicka? Jak vysoko je to na ně? Jaká je z nich vidět krajina a kam až lze dohlédnout? Co je to vlastně vrchol?

Když jsem se v roce 2013 začal připravovat na zářijový seminář v Kraslicích věnovaný ochraně přírody a krajiny, netušil jsem, co z mé přípravy vůbec vznikne. Začalo to dotazem Jiřího Hejkala, hlavního organizátora každoročního semináře, zda bych nějakým příspěvkem přispěl, vlastně přímo dotazem, jestli by to nemohlo být o výhledech na Kraslicku. Jak už to s mojí rozhodností bývá, kývnul jsem bez větší rozvahy, aniž bych měl představu co si s tím počít. Ale protože jsou kopce spolu s mokřady tak trochu mojí srdeční záležitostí, ihned mi se začalo promítat hlavou, co všechno by šlo zmínit, dohledat, představit. S postupujícím časem a procházením jednotlivých vrcholů prvotní nadšení opadávalo a s blížícím seminářem se zvyšovala nervozita nad nekonzistencí sebraných podkladů. Jenže tak to asi má být. Od vydařeného semináře uplynuly dva roky a začíná mi být líto, že si pomalu přestávám pamatovat, o čem jsem tenkrát povídal. Hurá tedy do kopců... Ale postupně, nejdříve drobná příprava, až potom kochání.



Výhled z vrchu Tisovec, přes Hradiště na Slavkovský les a Dyleň. Foto P. Krása.

Co je to vrchol?

Definic lze nalézt několik, od srozumitelných po nepřesné, nejčastěji se ale setkáme s formulací, že „vrchol je topografický termín označující bod na povrchu Země, jehož všechny sousední body jsou nižší, mají tedy menší nadmořskou výšku“. Takto by byl ale vrcholem jakýkoliv bod vystupující nad



Vrcholový rozcestník na Čertově hoře ukazuje, kam a kterými směry šlo kdysi možná dohlédnout.

Foto P. Krása

je to přibližně 200 výškových metrů na vrchol Špičáku (+991 m n. m.) na trase pouhých 600 m, nebo také 200 výškových metrů na Oslí vrch (+824 m n. m.) na trase asi 700. Právě Rájecké údolí, respektive celé údolí Stříbrného potoka a jeho přítoků, je území s nepřikřejšími svahy a je nejhluběji zaříznutým údolím Kraslicka, tedy údolím s nejbližší a nejvýše položenými vrcholy na svých svazích. Stačí se podívat do těchto míst na tematickou vrstevnicovou mapu nebo digitální vrstevnicovou modelaci terénu a soustředěnost vysokých převýšení na krátkých vzdálenostech bude zřejmá. Vedle Rájeckého údolí dosahuje takové sevřenosti a příkrosti svahů ještě údolí Svatavy v některých svých místech. Například od řeky Svatavy je to na vrch Sokol (+746 m n. m.) jen 800 přímých metrů. Na další vrcholy Kraslicka s obdobným a nižším převýšením je to už jen dál a dál.

Jak vysoké jsou vrcholy Kraslicka?

Na Kraslicku prozatím nevyrostl žádný kopec nad 1000 m n. m. Nejbližším nad touto pomyslnou hranicí je na české straně Krušných hor Zaječí vrch (+1009 m n. m.) mezi Novými Hamry a Horní Blatnou a na německé straně Auersberg (+1018 m n. m.). Podíváme-li se na zjednodušený podélný výškový profil Krušných hor, zjistíme, že na jihu a západě Kraslicka najdeme téměř 20 vrcholů mezi 700 a 800 m n. m., ve středoseveru Kraslicka to je něco přes 10 vrcholů mezi 800 a 900 m n. m., a na východě Kraslicka je přes 30 vrcholů vyšších než 900 m n. m. Nejvyšší z nich je Špičák se svými 991 m n. m., následovaný Čertovou horou s 987 m n. m. Toto jsou tedy nejvyšší vrcholy Kraslicka. Průměrná výška tedy graduje od východu na západ.

okolí. V praxi jsou za vrcholy považovány pouze hory s určitou významností. Má to svou logiku, jinak bychom měli kolem sebe nepřehledně převrcholováno. V mapě poznáme vrchol podle uzavřených vrstevnic, často s okótovaným středem, případně jménem. V plenéru pak svou výraznou vyvýšeností nad okolním terénem, maximálním bodem v širším okolí, u mnoha vrcholů také topografickou značkou nejčastěji v podobě zapuštěného kamenného patníku nebo nevzhlednou ocelovou tyčí.

Jak vysoko je na vrcholy Kraslicka?

Asi nejvyššího převýšení v celém obvodu vlastního vrcholu dosahuje Čertova hora (+987 m n. m.), na kterou je to z každé strany minimálně 100 výškových metrů vysoko. Hned za ní je pak Komářův vrch, na který je to nejméně 80 výškových metrů. Nejsou to sice žádná vysoká převýšení, ale podíváme-li se na maximální jednorázová převýšení, tedy rozdíl výšek od vrcholu po nejnižší bod přímého svahu, tato převýšení výrazně vzrostou.

Přibližně 300 výškových metrů je to od kraslického předměstí na Sklenský vrch, a to na přímočaré trase dlouhé přibližně 1700 m. 230 výškových metrů je to z Rájeckého údolí na Skaliny (+820 m n. m.), a to na přímé trase 1 km. Z Rájeckého údolí



*Pohled od vrcholů nad Počátky směrem ke Hranicím. V pozadí zvláště české a německé větrné elektrárny.
Foto P. Krása.*

Ze kterých vrcholů se jde rozhlédnout?

V současné době najdeme na Kraslicku minimálně 15 vrcholových rozhledů. Není možné zde představit všechny vrcholy, ze kterých se jde rozhlédnout, ale alespoň ty nejvýznamnější si to zaslouží. Nejdříve se ale podívejme na 2 vrcholy, které mají rozhledy ve vlnku, ale nic z nich vidět není. Prvním z nich je vrchol nad Rájeckým údolím, který nese vyzývavé jméno Vyhlička (+874 m n. m.). Je to kopec s poměrně strmými svahy a nepatrnou skalkou na vrcholu. Po výhledu však ani památka, zastiňuje ho okolní vzrostlý les. Samotný vrchol je sice bez porostu, ale okolní stromy výhledy do krajiny zneumožňují. Snad jen pohled vleže na noční oblohu může být dokonalý, bez světelného smogu. Dalším takovým vrcholem s nekonajícími se výhledy je Čertova hora (+987 m n. m.), v okolí Přebuzi dominantní kopec, vystupující široko daleko nad své okolí. I zde byly před tím, než vzrostl současný les, dokonalé výhledy všemi směry, na což poukazuje stále ještě stojící dřevěný směrovník. Ze samotného vrcholu však žádný rozhled není, ale kousek pod vrcholem se z malé boční skalky můžeme podívat průzorem mezi větvemi přibližně západojihozápadním směrem. Tato vyhlídka je dokonce zanesena i do základní mapy. O něco více je vidět z hojně navštěvovaného Špičáku. Mezi výhledy převažují jen ty kratší západním směrem a severně do lesnatého Rájeckého údolí. Alespoň určitou kompenzaci za neuskutečněné pohledy může být krásné, ve skále tesané schodiště, vedoucí na samotný vrchol.

Nad Kraslicemi nalezneme zajímavou mušketýrskou trojici kopců, ze kterých jsou vidět jak samotné Kraslice, tak tyto kopce navzájem. Je to ploský vrchol Sokol (+746 m n. m.) hlavně s výhledy jižním, východním a severovýchodním směrem. Krásné je z něj vidět například Bublava, kraslická Sklená



Rozvržení vrcholů Kraslicka podle nadmořské výšky.



Pohledové směry z nejvýznamnějších výhledových bodů Kraslicka.

nebo výrazné Hradiště (+715 m n. m) nad Kraslicemi. Další je vrchol Tisovec (+807 m n. m) s výhledy na jihozápad až jihovýchod a temeno plochého Sněženského vrchu (+742 m n. m) s převážně severními pohledy. Všechny tyto kopce jsou na vrcholu ploché, za co nejširšími výhledy je tedy nutné přecházet. A co výhledy z hřebene nad Zelenou Horou? V mapě je na konci terasovitě klesajícího bezejmenného hřebene vyznačeno rozhledové místo (+ 713 m n. m). Ano, výhled by tu byl krásný na kraslické údolí, vidět by byly všechny tři popsané kopce nad Kraslicemi, jen výhledům jižním směrem, kde jsou pod vrcholem nejprudší svahy, zastiňují remízy bříz a smrků. A tak vidět je jen Hraniční vrch (+ 775 m n. m) nad Hraničnou. Krásné pohledy jsou ale opačným směrem k severovýchodu, kde se otevírá kopcovitá krajina s Tisovcem, vidět je do sedla mezi něj a Hradiště, a pozadí vyplňuje Špičák.

Chceme-li se podívat za hranice, můžeme zkusit Olověný vrch (+802 m n. m.), nebo Špičák, ze kterého je vidět přes Bublavu dále do Německa. Daleko lepší je ale vylézt na vzdálenější Vysoký kámen (+774 m n. m), ze kterého je vidět od jihu přes západ daleko na severozápad.

Kam až jde vidět?

Opět těžká otázka s nejasnou odpovědí. Záleží na místě výhledu a především na okamžité viditelnosti, dohlednosti, kvalitě zraku a dalekohledu a v neposlední řadě také orientační schopnosti pozorovatele. Mezi dálkové pohledy z vrcholů Kraslicka převažují ty s jižně orientovanými výhledy, což je dáno především vlastní konstrukcí Krušných hor. Mezi nejzajímavější výhledová místa, ze kterých lze vidět do značné dálky, považují oblast temene od bezejmenné kóty +810 m n. m. po Kuželový vrch (+783 m n. m) severně nad Počátky. Nedaleký Počátecký vrch je sice vyšší, ale opět zalesněný. Počátecké vyhlídky jsou úchvatné, směřují jižním až západním směrem, od Kuželového vrchu jsou vidět větrné elektrárny na Ašsku a v tamním zahraničí, je vidět ašský vrch Háj, část Chebska, z jiných míst zase dyleňská část Českého lesa a Slavkovský les, nebo přes kostelní věž v obci Kostelní údolím Zadní Liboce na Lubsko. O oblíbenosti pohledů svědčí i lavička při jedné z mezí, kterou si tu někdo postavil. Obdobné pohledový potenciál má Sklenský vrch (+816 m n. m.), ale kvůli jeho zalesnění musíme sestoupit o přibližně 35 výškových metrů pod okraj lesa. Odtud se nám otevrou opět daleké výhledy na Ašsko, Dyleňsko, ale třeba také na inverzní Sokolovskou pánev a nad ní vystupující svahy Slavkovského lesa.

Ale co výhledy opačným, východním směrem? Tak třeba z Komářího vrchu (+951 m n. m.), respektive ze svahů s kamennými moři, ze kterých se otevírá výhled přes ostrovskou část Sokolovské pánve na Pustý zámek Doupovských hor. A v popředí tohoto pohledu z lesa krásný vrch Ptačí nad Šindelovou. Právě vrchol Ptačí (+827 m n. m.) považují za kopec s nejpestřejšími výhledy do dálek. Vidět je z něj téměř do všech stran, i když na sever moc daleko ne, jen do blízkých lesů. Ovšem východním směrem je tu celé Ašsko, Chebsko a Dyleňsko jak na dlani, v pohledu mezi roztroušenými stromy je vidět celý Slavkovský les se vzdáleným Uhelným vrchem, nebo ještě vzdálenějším Třebouňským vrchem na Toužimsku.

Daleké výhledy nejsou vždy jisté, je potřeba se na kopce vracet znovu a znovu, možná lze někdy dohlédnout ještě dále. Pokud je však něco vidět a už samotné určování vzdálených horizontů nebo z nich vystupujících kopců je okouzlující. A když zrovna není dobře vidět do dálky, stojí za to si vychutnat i ty krátké vzdálenosti, zejména pohledy tam, kde se střídají lesy a otevřená krajina, jsou návykově malebné.

Petr Krása

Návštěva posledního rakouského císaře Karla I. v Kraslicích



Císař Karel I.

V roce 1918 pokračovala již čtvrtým rokem Velká válka. Od počátku roku se stále bojovalo na mnoha bojištích a vojáci umírali na všech znepřátelených stranách.

Obyvatelstvo v celé monarchii velmi strádalo, protože v té době byl absolutní nedostatek téměř všeho, především však základních potravin. Vázlo také zásobování, ceny potravin neustále rostly a jejich příděly se naopak snižovaly. Nebyla mouka, cukr, sůl, ovoce, zelenina ani brambory. Příděly chleba byly od března sníženy na polovinu a již několik měsíců už nebyly žádné příděly tuků či masa. Nejinak tomu bylo i na Kraslicku. Někteří ze zdejších obyvatel, kterým zůstal ještě nějaký majetek, jezdili údajně až na Šumavu směřovat například povlečení či prádlo, prostě vše, co mělo ještě nějakou cenu, za potraviny. Na malých zahrádkách si rovněž mnozí pěstovali brambory a další zeleninu, ovšem museli si je neustále hlídat před zloději. Chybělo však i další zboží, nebyl petrolej, uhlí nebo mýdlo.

Nejen místní vyjadřovali stále častěji svou nespokojenost se zásobováním i nedostatkem potravin a žádali rovněž okamžité ukončení války. Jejich životní úroveň během vá-

lečných let postupně dramaticky poklesla. V Kraslicích bylo i mnoho žebráků a pro ty nejchudší vařilo ve městě asi pět polních kuchyní alespoň polévku. Naopak spekulanti a keřasové bohatli z černého prodeje potravin a zboží. Předražené potraviny i zboží si však mohl koupit jen málokdo.

Koncem března 1918 se spolu s početným doprovodem vydal na inspekční cestu po Krušných horách mladý rakousko-uherský císař Karel I., jenž se na trůn dostal v listopadu 1916 po smrti svého prastrýce Františka Josefa I. Cílem cesty byla snaha osobně se přesvědčit o bídě v pohraničních oblastech na západě své monarchie. Svou cestu začal právě v Kraslicích.

V úterý 26. března 1918, asi kolem půl deváté dopolední, přijel císař zvláštním salonním vlakem na kraslické horní vlakové nádraží. Doprovázeli ho předseda ministerstva dr. von Seidler von Feuchtenegg, první nejvyšší hofmistr princ Hohenlohe, předseda zemské správní komise v Čechách a tajný rada hrabě Schönborn a místodržitel – hrabě Max Coudenhove.

Na peróně přivítal císařskou delegaci kraslický starosta Daniel Kohlert, který ve svém projevu vyjádřil poděkování za návštěvu císaře v Kraslicích. Ocenil i jeho projevenou účast při tak hrozné nouzi, která tehdy v celém Krušnohoří, a zvláště pak v okrese kraslickém panovala. Císař pozorně vyslechl starostova slova, a když Kohlert domluvil, poděkoval mu za vřelé přivítání. Pak pravil, že již z dřívější doby je mu dobře známo věrné smýšlení kraslického obyvatelstva. Zdůraznil, jak se ho velmi bolestně dotklo, když se dozvěděl o těžkých životních poměrech místních. Na závěr ve své děkovací řeči dodal, že v Kraslicích je právě proto, aby se od obyvatel dozvěděl, co potřebují a jak by jim mohl ulehčit v jejich nelehkém životy.

Pak vstoupil do nádražní restaurace, kde mu byly představeny přední osobnosti města Kraslice i celého kraslického okresu, například okresní hejtman A. R. Breinl, okresní komisař Dr. Demuth, správce panských lesů Nosticů ing. Tomann či okresní lékař Bleyer. Mezi pozvanými k uvítání mocnáře byli však mnozí další, především významné osobnosti politického, podnikatelského a kulturního života. Rozmlouval s nimi



Přivítání císaře na kraslickém nádraží.

o problémech se zásobováním potravin, především o nedostatku píce. Vyzval je, aby mu podrobně vylíčili svá přání. Nakonec mu byli představeni i zástupci organizovaných dělníků a dělnic, se kterými pak dlouho hovořil o poměrech v místních továrnách. Když Jeho Veličerstvo odcházelo, provolávali mu všichni přítomní slávu.

Z nádraží poté celá císařská delegace i s místní honorací zamířili v předem připravených povozech do jedné z kraslických válečných nouzových vývařoven, kde císař

ochutnal polévku z luštěnin a slupek. Poté vývařovnu opustil a při procházce městem se ptal děti a jejich rodičů, jak se jim daří. Tu a tam pohlídal některé dítě po tváři, rozdával několik haléřových mincí a mnohokrát si stiskl ruku s dojatými občany. Městu i jejím obyvatelům přislíbil pomoc.

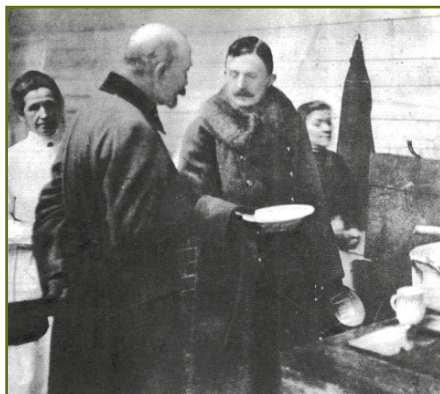


Karel I. projíždí za jásotu obyvatel městem.

Vyprovázen jásajícím davem se císař vydal zpět k nádraží, odkud pak pokračoval v cestě do Karlových Varů. Několik minut se jeho vlak ještě zdržel na sokolovském nádraží, kam se seběhla řada místních obyvatel, aby císaře pozdravili. Ten k jejich údivu dokonce vystoupil z vlaku a s několika z nich krátce pohovořil. O jeho návštěvě psal podrobně tehdejší český i německý tisk.



*Při rozhovoru se starostou Kohlertem
v nouzové vývařovně.*



Ve vývařovně ochutnal císař polévku pro chudé.

Císař však v nelehké situaci kraslickým obyvatelům příliš nepomohl, ani přes upřímně míněnou snahu vlastně ani nemohl. Rozpadající se stát a jeho ekonomiku by už zřejmě nezachránil ani kouzelník. V říjnu a listopadu téhož roku, kdy císař navštívil Kraslice, se rakousko-uherská monarchie zhroutila jako domeček z karet. A císař? Ještě se dvakrát pokusil na území Maďarska o jakési vzkříšení mrtvého státu, v roce 1922 však zemřel ve vyhnanství na ostrově Madeira. Tam je také pohřben.

Stanislav Meinl

Umrličí hlavy u Lokte, záhadný původ místa objasněn?



Lokalita „Umrličích hlav“ na mapě z roku 1930.

Pod názvem Umrličí hlavy, německy Totenköpfe, se skrývá nenápadná poloha na dnešním katastru obce Údolí u Lokte. Jedná se o lidskou rukou vytvořenou skupinu homolovitých útvarů, které se nacházejí na výrazném hřbetu západního svahu údolí potoka Stoka, známém jako Koží hřbety. Lokalita je odborné veřejnosti známa již od poloviny 19. století. Jasná interpretace lokality stále chybí především z důvodů absence běžných archeologických nálezů, které



*Fotografie jednoho z homolovitých útvarů, č. 12.
Foto F. Prekop.*



*Fotografie z průběhu exkavace porušeného útvaru
č. 19. Foto F. Prekop.*

Jak bylo řečeno, jádrem lokality jsou homolovité kameno-hlinité útvary, které převyšují okolní terén o 0,4 až 1,2 m. V současnosti je přesně lokalizováno 42 reprezentantů. Úsek hřbetu vrchu, na kterém se objekty nacházejí, se pohybuje v rozmezí 592 až 633 m. n. m. a návštěvníka místa jistě zaujme výrazná pohledová vazba na město Loket. Ta je dnes umocněna prořezávkou lesního porostu.

Z dnešního dochování útvarů je patrné, že některé z nich byly v průběhu 20. století vystaveny cílené exkavaci. Je spodivem, že výsledky těchto pozorovaných starších terénních zásahů se nijak nepromítly do archeologické literatury a není jisté, zda vůbec existují.

Diskuze o původu vzniku objektů panovala evidentně již v roce 1864, kdy byl vyvrácen starší názor, že se jedná o místo středověké bitvy či pozůstatku dolování, a naopak vznikl názor, že se jedná spíše o reliktů prehistorického (slovanského) pohřbívání. Situaci se evidentně nepodařilo zásadně objasnit celé dvacáté století. Ještě v roce 1994 se setkáváme se stejně nejistým konstatováním interpretace a odhadovaného počtu homolovitých útvarů jako v roce 1864. Památkový ústav v roce 2011 se uvedenou lokalitou zabýval především z důvodu definování hranic památky pro zkvalitnění možností její budoucí ochrany. S pomocí odborných kapacit katedry archeologie Západočeské univerzity v Plzni byl vyhotoven celkový plán lokality, dohledání dalších útvarů a rovněž došlo k odborné exkavaci jednoho z porušených objektů společně s nedestruktivním vyhodnocením reliéfu krajiny v širším okolí lokality.

Útvar se skládal převážně z homogenní vrstvy kamene, která nasedala na jemnou uhlíkatou vrstvu při jeho základu. Patrná byla rovněž mírná deprese ve skalnatém podloží, která však nenesla žádné stopy opracování či jiných reliktů po hloubení. Nebyl zde zachycen žádný movitý archeologický nález, například zlomek keramiky či jiného artefaktu, který by mohl blížeji časově zařadit vznik některé z dokumentovaných vrstev složení.

Pomocí leteckého laserového snímkování došlo k zmapování reliéfu v bezprostředním okolí lokality, které by bylo jiným způsobem velmi obtížné proveditelné. Samotné homolovité útvary snímkování nezachytilo. Ze snímku LLS je zřejmé, že lokalita se nachází v blízkosti svazků úvozových cest, které jsou pozůstatky po intenzivním využívání komunikace mezi Horním Slavkovem a Loktem pravděpodobně již v období pozdního středověku. Snímek také potvrzuje, že v celém území, které pokrývá LLS, se nenachází žádné nápadné zahloubené objekty, indukující přítomnost nerostného dobývání surovin. To potvrdil terénní průzkum i konstatování p. Schmitta z r. 1864.

Problémy s interpretací „mohylovitých útvarů“ známe i z jiných oblastí Čech. Velmi podobné byly zkoumány na katastru obce Šumburk nad Desnou, Novina nebo Příchovice (Dohnal – Šída 2007). I tito badatelé nedocházejí k jednoznačnému závěru a v diskuzi nabízejí několik variant vysvětlení, včetně možného způsobu značení hranic historických pozemků nebo výsledku specifického hospodářského využívání území.



Jeden z dokumentovaných objektů v poloze I., jihozápadně od vrcholu Jakubovského vrchu.

Velmi nápadná podobnost homolovitých útvarů z „Umrličích hlav“ byla nalezena letos při vyhodnocování historického reliéfu oblasti Doupovských hor, které Národní památkový ústav ú. o. p. v Lokti provádí v rámci dlouhodobého koncepčního rozvoje vědeckých organizací. Na svazích Jakubovského vrchu, 1,5 km východně od obce Jakubov, bylo identifikováno dokonce několik obdobných poloh s téměř identickými útvary. Jihozápadně od vrcholu se nacházely kamenné útvary spíše menších rozměrů nepřesahující výšku 1 m a průměr 5 m, přesto byly rovněž tvořeny téměř výhradně kameny. Nacházely se na jižním svahu vrcholu, v podobné nadmořské výšce 600 – 650 m. n. m. Stejně jako v případě Umrličích hlav byly v těsné blízkosti rozpoznatelné relikty úvozové cesty. Dále zde bylo možné identifikovat několik dalších reliktních hospodářství, jako byly například terasy se zídkami.

Druhá poloha, severozápadně od vrcholu kopce, se rozprostírala ještě o něco výšce, 720 až 750 m. n. m. Homolovité útvary dosahovaly úctyhodných rozměrů. Běžně převyšovaly terén o více než 2 m a půdorysný průměr se běžně blížil 15 m. I zde v bezprostřední blízkosti pozorujeme relikty historické úvozové cesty. Především na této lokalitě je patrný ráz terénu, kdy plocha mezi útvary je upravená a výrazně méně kamenitá než jiné části svahu.

Stále více se ukazuje, že homolovité kamenné útvary v poloze „Umrličí hlavy“ nejsou ojedinělé a i v našem Karlovarském kraji je možné nalézt několik míst s velmi podobnými objekty v různém stádiu dochování. Všechna místa mají společnou, relativně vysokou nadmořskou výšku, značně kamenité podloží a hojný výskyt dalších reliktních historického využívání krajiny v jejich bezprostředním okolí.

Je tedy velmi pravděpodobné, že Umrličí hlavy jsou pouze poetickým označením relativně běžného způsobu kultivace extrémních částí krajiny, které mohly vzniknout v době nedostatku vhodnějších lokalit či v období nízké ceny pracovních sil v závěru feudálního období. Přesný způsob využívání

plochy mezi homolovitými útvary zatím neznáme a nevíme, zda se lišil od jinak obhospodařovaných ploch. Nízká zemědělská hodnota vyskytovaných půd může napovídat, že zde bylo možné provozovat pouze pastevectví, které nevyžaduje výraznější bonitu a není nutné uvolňovat veškerou kultivovanou plochu.

Představená pozorování a dosažené výsledky obdobných lokalit zatím pouze napovídají, kam dále směřovat případný výzkum lokality známé jako „Umlčí hlavy“. Domnívám se však, že je dnes jasné, že odpověď nenalezneme pouze na uvedené poloze, ale v komplexně sumarizovaných výsledcích speciálních geochemických či archeobotanických analýz, které jsou archeologům k dispozici až v posledních letech.

Filip Prekop

Objevení nových prostor v Národní kulturní památce Středověký důl Jeroným v Čisté u Rovné

V květnu roku 2014 došlo k velice zajímavému objevu nových, dosud nepřístupných prostor v historickém cínovém dole Jeroným u zaniklého městečka Čistá. Byly objeveny dosud nepřístupné a neznámé podzemní prostory komplexu, charakteru velkoprostorových komor, maloprofilových ručně ražených chodeb, ve kterých stovky let nikdo nebyl (předpokládáné stáří 16. století). Rozsah a průchodnost prostor lze přirovnat k původnímu objevu tzv. stařin dolu Jeroným v roce 1982 panem Františkem Barochem.



Jezírko v části SDD 1 na prohlídkové trase.

Nově objeveným členitým volným prostorům dominují dvě komory, orientované svým delším rozměrem po spádu zrudnělé polohy (zhruba 35°). Průměrná výška těchto komor se pohybuje mezi 3–4 m při šířce 5–9 m. Délka větší z obou komor dosahuje 45 m po úklonu ložiska (37 m ve vodorovném směru). Převýšení mezi nejvyšším a nejnižším objeveným místem činí zhruba 30 m. Prostory jsou poměrně dobře zachovalé a zhruba z poloviny nezaložené, z druhé poloviny pak zaplněné závaly z vyšších prostor, přelávaným sedimentem, nebo přechází ve zcela zabořené prostory. Na několika místech je nadržena voda. Celková délka chodeb objevených prostor činí téměř 350 m (dosud zaměřeno 330 m) s výraznou nadějí na další objevy do délky cca 400 m. Další objevy lze očekávat především východním směrem a částečně též směrem severozápadním.

Prostory jsou zajímavé i z dalších hledisek. Oproti jiným částem dolu je zde na několika místech patrné dobývání „po žíle“. Dále je v jedné komoře postavená kamenná hrázka, která byla horníky využívána již v 16. století a stále je částečně funkční. Jsou zde hojně zachovány stopy po kapsách na uložení různých dřevěných dílů a výklenkách na kahánky. Také byly objeveny pozůstatky staré výdřevy a dřevěného čerpacího potrubí. Pokoušeli jsme se ze zachovaných kusů určit stáří dřeva, bohužel ale dendrochronologie neposkytla potřebné údaje, takže stále tápeme. Máme nalezeno jedno želižko a doufáme v nález dalších zajímavostí.

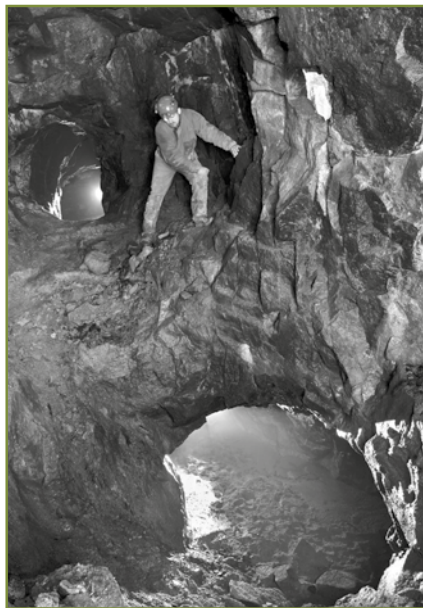
„Nové“ prostory jsou i velice zajímavé z hlediska barevnosti. Dominuje zde červená barva hematitu a četné jsou i žluté náteky. Při návštěvě RNDr. Václava Cílka CSc., známého propagátora geologie, jsme mohli pohlédnout na práci starých horníků i z hlediska filozofického. Zajímavý byl například pohled pana Cílka na stopy po želižkách a mlátcích, které v jedné z komor nechaly minimálně tři generace horníků.

Na jaře roku 2015 došlo v prostoru mezi již zpřístupněnými starého důlního díla a prostory objevenými v květnu 2014 po prolezení cca 12 m dlouhé plazivky vedoucí severozápadním směrem (pod silnicí 210) k objevu dalších velkoprostorových komor. Přesná poloha důlních děl ještě není známá. Zatím v nejnovějších prostorech byli pouze 4 lidé, a to P. Krejčík a P. Olišar z firmy Arcadis a F. Prekop a O. Malina z NPU ú. p. Loket.

Vzhledem k pouze jedinému přístupu do těchto prostor bude nutné vytvořit bezpečnější přístup, prostory zaměřit a také archeologicky prozkoumat, protože se v těchto prostorách nacházejí velice cenné nálezkové situace, jako např. tarasní úpravy pracovních plošin, cestičky doplněné jednoduchými tesanými schůdky či záseky. Dále jsou zde zachovány kulatiny a fošny v počvě (podlaze) (např. 30–40 cm široká, cca 1, 5 m dlouhá fošna).

V nejnovějších prostorech byly nasbírány keramické zlomky, některé z 15. století.

V září 2015 došlo k nejnovějšímu zajímavému objevu, a to menší komory starého důlního díla „S“, ve které byl objeven epigrafický nápis „P. H. 1624“. Vzhledem k tomu, že místo se nachází na zatím nejnižším známém místě, lze odhadovat, že počátky těžby můžeme datovat 100 až 150 let před vytvořením nápisu.



Druhá komora nově objevených prostor při pohledu severozápadním směrem.

V souvislosti s realizovanými zajišťovacími pracemi bylo možné již na podzim roku 2013 otevřít a zpřístupnit zajištěnou část dolu z 16. století veřejnosti. Důl byl otevřen i v sezóně 2014 od května do poloviny října. V květnu 2015 byla dokončena výstavba „zázemí“ – provozního objektu dolu Jeroným v celkové hodnotě 13,8 mil. Kč. Výstavba byla financovaná z Regionálního operačního programu regionu soudržnosti Severozápad a podporována z Evropského fondu pro regionální rozvoj. Spolufinancování zajišťuje Karlovarský kraj.

I díky objevu „nových“ prostor a tím k zvětšení prostor zachovaných v původní podobě z 15.–17. století na dvojnásobek se bude Muzeum Sokolov tento objev prezentovat široké odborné veřejnosti i na mezinárodní úrovni v co největší míře a do budoucna případně i dosáhnout samostatného zápisu na listinu UNESCO.

Muzeum chce do budoucna spolupracovat s CHKO Slavkovský les mimo jiné na propagaci ohrožených netopýřů při pravidelných Netopýřích nocích – důl Jeroným je kromě toho, že je významných zimovištěm netopýřů tak významnou lokalitou tzv. swarmingu, neboli rojení netopýřů.

Stejně tak Muzeum Sokolov spolupracuje i s dalšími partnery, jako o. s. Terra Incognita, které se zabývá mapováním a záchranou reliktů bývalého městečka Čistá, které bylo zničeno koncem čtyřicátých let minulého století při několika vojenských cvičeních, či také s Hornickým spolkem Barbora z Krásna.

Michael Rund

Významné osobnosti regionu a místa jejich posledního odpočinku

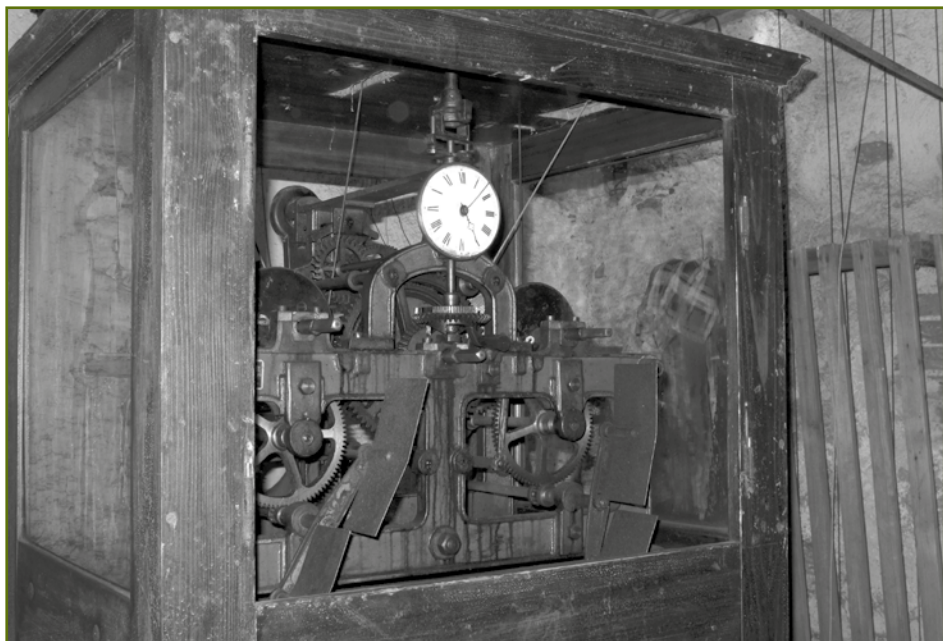
Josef Kohlert



*Náhrobek Josefa a Natalie Kohlertových.
Foto L. Smola 2015.*

Povalený náhrobek na kraslickém hřbitově, schovaný pohledům kolemjdoucích, výmluvně symbolizuje současné povědomí o hodináři Josefu Kohlertovi a jeho díle. Pravidelně chodíme okolo, ale nemáme o něm ani tušení. Přitom Kohlert patřil mezi nejznámější výrobce věžních hodin v Čechách. Jeho jméno zdobilo snad stovky hodinových strojů a mnohé z nich jsou dodnes ukryté za ciferníky na věžích. Prakticky denně se můžeme řídit jejich časem, přesto Kohlert upadl v zapomnění. V roce 2015 jsme si připomněli 125 let od jeho úmrtí.

O Kohlertově osobním životě máme prozatím pouze kusé informace. Narodil se 18. října 1839 v Kraslicích a následující den byl pokřtěn jménem Josef Emanuel. Dráha hodináře mu rozhodně nebyla předurčena. Otec Ignaz ze Stříbrné a stejně i děd Michael se živili jako řezníci, matka Magdalena byla dcerou mlynáře Antona Dotzauera z Kraslic. Další zprávu máme až z roku 1865, kdy se 22. srpna oženil v Přebuzi s Natalií Lorenzovou (1839–1905), dcerou místního obchodníka s krajkami. Josef Kohlert zemřel náhle 25. února 1890 v Hranicích na Moravě na zápal plic a 1. března byl pohřben v rodných Kraslicích.



Hodinový stroj v kostele sv. Petra a Pavla v Krajkové před restaurováním. Foto L. Smola 2013.

Založení firmy Kohlert se datuje do roku 1873, ale tradice výroby věžních hodin v Kraslicích je ještě starší. Již před polovinou 19. století je zde doložen Ignaz Hüttel a lze jen spekulovat, že snad zrovna u něho se mohl Kohlert vyučit. Hodinami se zabýval přinejmenším od roku 1865, kdy se v zápise do matiky oddaných poprvé objevuje jako hodinář. Nezdá se, že by hospodářská krize v počátcích podnikání měla nějaký zásadní vliv na výrobu. Kohlertova dílna úspěšně dodávala věžní hodiny nejen pro kostely, ale i radnice, školy, továrny, nádraží a jiné budovy. Logicky nejpočetněji jsou jeho stroje zastoupeny v západních Čechách. Na Sokolovsku dokonce jednoznačně dominují a tvoří ucelený soubor, zahrnující různé konstrukční variace. Díky železnici si však mohl dovolit přijímat zakázky i ve vzdálenějších lokalitách. A právě pracovní cesta do Hranic mu byla osudná, jak naznačuje nápis na náhrobku. Dobový tisk informací dále doplňuje, že měl v tomto moravském městě postavit hodiny pro místní radnici. Na nátlak, aby ve stanoveném termínu dílo dokončil, se už nemocný a s velkým sebezapřením vydal na cestu. Toto rozhodnutí vzápětí dopadlo tragicky. Po Kohlertově úmrtí nepřestala firma existovat, ale je prozatím předmětem dalšího výzkumu, kdo ji vedl. Věžní hodiny se potom v Kraslicích vyráběly až do konce 2. světové války.



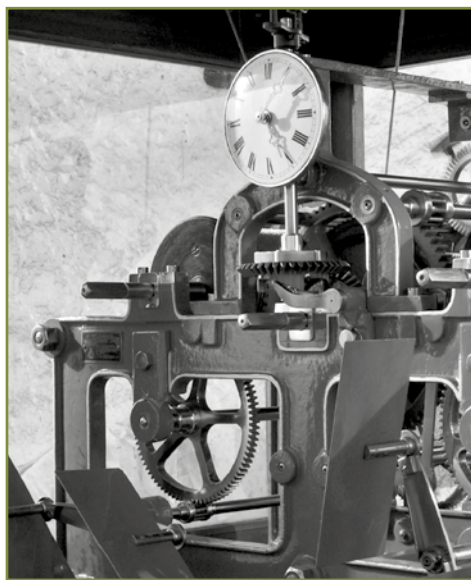
*Detail stroje s označením výrobce.
Foto J. Hájek 2010.*



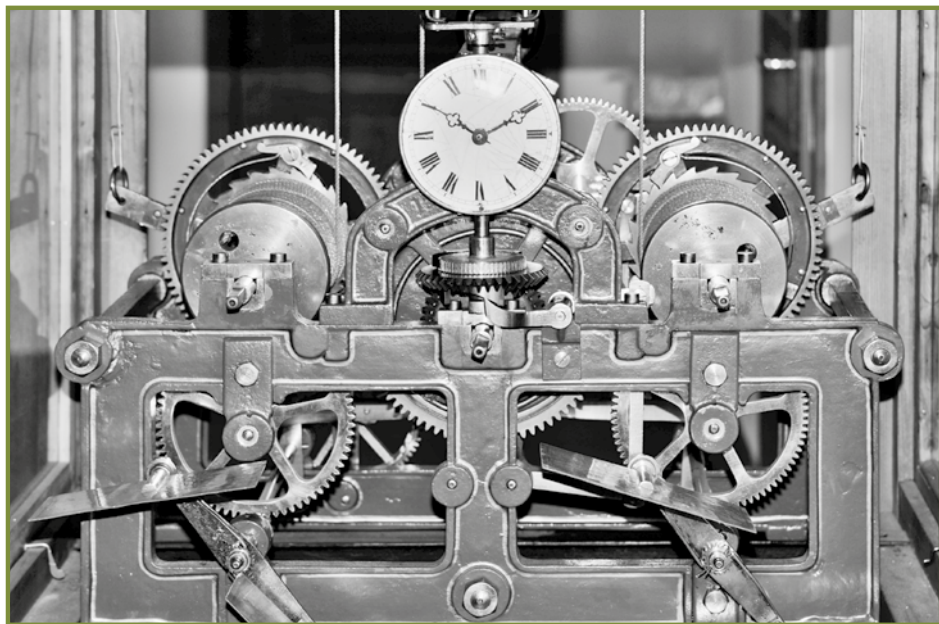
Štítek s označením a logem výrobce. Foto L. Smola 2013.

Výraznými znaky, které charakterizují Josefa Kohlerta a jeho nástupce, jsou kvalita provedení a snaha rozvíjet konstrukci strojů, zlepšovat koncepci a odstraňovat nedostatky. První hodinové stroje se ještě vyznačují velkou robustností, avšak už okolo roku 1880 přešel Kohlerť k subtilnější konstrukci. I po jeho smrti prošla koncepce hodinového stroje dalším vývojem a zlepšením.

Počet vyrobených strojů během několika desetiletí existence firmy můžeme stěží odhadovat. Většina hodinových strojů bohužel již nenávratně zmizela, neboť byly postupem času nahrazeny novými a původní stroje pak byly zničeny nebo někde odloženy. Jiné hodiny, umístěné zpravidla v opuštěných budovách, byly zase snadným cílem pro zloděje kovů a skončily ve sběrnách kovošrotu. Část z těchto dochovaných dodnes slouží a je stále plně funkční. Řada z nich byla ovšem modernizována a předělána na elektrický náťah, protože není, kdo by se staral o jejich pravidelnou údržbu, natahování a seřizování. I z tohoto důvodu jsou některé stroje dávno odstavené. Jen výjimečně se je daří odborně restaurovat, vrátit do původního stavu a nejlépe i na své původní místo. Zejména zásluhou Ing. Aleny Kavkové z Karlových Varů se z rezavého železa zaneseného vrstvami prachu a holubího trusu opět stává provozuschopný stroj v takovém technickém stavu, aby mohl i nadále spolehlivě sloužit svému účelu.



Hodinový stroj v kostele sv. Petra a Pavla v Krajkové po restaurování. Foto L. Smola 2014.



Hodinový stroj v muzeu v Horním Slavkově. Foto L. Smola 2015.

Letošní výročí je vhodnou příležitostí připomenout opomíjenou osobnost Josefa Kohlerta a probudit zájem o jeho dílo. Elegantní, pečlivě zpracované mechanické stroje, jež jsou schopné ukazovat čas i v dnešní digitální době, si naši pozornost právem zaslouží. Zájemci, kteří by chtěli na vlastní oči vidět výrobek kraslických hodinářů v chodu, aniž by museli zdolávat vysoké věže a špínu, mají možnost si prohlédnout v muzeu v Horním Slavkově hodiny pocházející ze školy v Rotavě. Zastavit se mohou též v Lokti, kde byl odstavený stroj snesen z věže radnice do prvního patra a je vystaven ve vitrině v malé expozici jako nefunkční exponát.

Lukáš Smola

Úzkorozchodné dráhy na Sokolovsku, část 7

Odklízové dráhy Důlních a průmyslových závodů v Dolním Rychnově

Největším těžařem v sokolovském revíru byla firma Dolové a průmyslové závody a. s., dříve Johann David Starck (Montan -und Industrialwerke, A. G., vorm. J. D. Starck, Unterreichenau). Jak je již z názvu zřejmé, navazovala na rodinný podnik Starcků založený již v roce 1873. Po smrti J. D. Starcka 22. května 1883 bylo nutné jeho majetek transformovat do nové společnosti, která byla založena k 21. červenci 1885. Společnost vlastnila na Sokolovsku několik hlubinných a povrchových uhelných dolů a továren. V době velké uhelné krize v roce 1900 získal velkou část akcií uhlobaron Ignatz Petschek. Později spolu se svým bratrem Juliem koupili většinu zbývajících akcií. Ředitelství společnosti bylo v neokázalém zámku v Dolním Rychnově. Zámecký areál, který zámek nepřipomíná, se dnes nachází na katastrálním území Sokolov.

Lom Luitpold

Významným uhelným lomem Dolových a průmyslových závodů byl lom Luitpold, který zahájil těžbu v roce 1881 a rozkládal se na pomezí katastrů Falknova a Dolního Rychnova. Těžil uhlí ze sloje Antonín. Těžba uhlí i odkliz se z počátku prováděly ručním způsobem. Jedinou mechanizací byly dvě Cameronovy vodní pumpy. Uhlí i skryvka se přepravovaly koňskými povozy. Po oživení prodeje uhlí po krizi z roku 1900 se nedařilo provádět ruční odkliz v dostatečném předstihu, a proto společnost objednala mechanizovaný odkliz u specializované firmy Robert Berndt, podnikatelství prací bagrovacích a stavebních (R. Berndt, Tief und Eisenbahnbau und Bagger Unternehmung) z Trnovan. Ta měla pro podobné účely několik parních bagrů, lokomotiv, vozů a kolejí. S jejich pomocí firma provedla v letech 1901 a 1902 odkliz nadloží v objemu 40 000 m³, který postačoval na několik let těžby uhlí. V té době se předávala odkrytá hlava uhelné sloje vyčištěná a dokonce košťaty zametená. Pro přepravu uhlí byla v roce 1902 vybudována kolejová řetězová dráha o rozchodu 600 mm. Další, ještě rozsáhlejší odkliz nadloží provedla firma Berndt roce 1908. Za zmínku stojí, že již v roce 1907 byla pro přepravu uhlí zřízena závěsná lanová dráha Bleichert, která plně nahradila koňskou dopravu s povozy.



Jednotný typ vyklápěcích vozů 6,3m2, 12.3.1942. Foto: Archiv Suas.

Při zvyšující se těžbě uhlí se ukázalo, že odklizové práce na nadloží uhelné sloje ztrácejí sezonní charakter, a tak podnikový ředitel Ing. František Hvizdalek 18. května 1910 na výkonném výboru podniku navrhl zakoupení parního bagru a příslušných lokomotiv s potřebným vybavením. Spočítal si, že odkliz nadloží vlastními prostředky vyjde o třetinu levněji, než si účtuje firma Berndt.

Ještě téhož roku dodala známá lokomotivka Orenstein&Koppel z Berlína malý elektrický korečkový bagr typu 5, výrobní číslo 261/1910, s hloubkou záběru 6 m, dále parní lokomotivu na rozchodu 600 mm, výklopné vozíky a kolejiwo. Další lokomotiva, tentokrát od firma Henschel, byla dodána v roce 1913. Provoz ve vlastní režii se osvědčil, a tak byl v roce 1919 koupen od firmy Orenstein&Koppel další bagr, tento-



Velká tříspřežní lokomotiva na dole Luitpold, 12.3.1942. Foto: Archiv Suas.

krát parního typu 12, v. č. 381/1917, starší parní lžicové rypadlo Menck&Hambrock v. č. 5624/1914 a další dvě lokomotivy a vybavení. Jednou z lokomotiv byla zánovní lokomotiva Henschel v. č. 12311/1913, která se dochovala do dnešních časů a jejíž historie je podrobně popsána v článku o dětské dráze v Píonýrském. V roce 1921 byla uvedena do provozu další řetězovka a zakoupena již pátá parní lokomotiva rozchodu 600 mm, tentokrát od firmy Henschel. Pravděpodobně jako provozní záloha.

Velká hospodářská krize z roku 1929 velmi silně postihla i sokolovské uhelné těžaře. Omezila se těžba uhlí i skrývky. Proto společnost v roce 1935 prodala tři přebytečné parní lokomotivy. Tento stav se až do roku 1939 nezměnil. V roce 1940 byl dodán starý bagr Buckau v. č. 48/1917 a pět, také starých, parních lokomotiv již na rozchodu 900 mm. O rok později přibyl další parní bagr a poslední parní lokomotiva rozchodu 600 mm, vyrobená společností MBA, arizované bývalé Orenstein&Koppel. Měla

výrobní číslo 13380/1940. Počet lokomotiv se v průběhu let měnil ve prospěch nového lomu Sivestr, a tak v roce 1945 byly na lomu Luitpold v provozu jen tři parní lokomotivy rozchodu 900 mm s evidenčními čísly 11, 12 a 13. Byly to ty nejsilnější tříspřežní lokomotivy.

Běžné odklízové lokomotivy, jak rozchodu 600 mm, tak i 900 mm, byly velmi jednoduché a robustní, měly jen dvě osy, byly tedy typu B. Z toho se vyjímaly dvě staré lokomotivy z roku 1925 koupené



Lokomotiva Orenstein&Koppel v lomu Luitpold, 12.3.1942. Foto: Archiv Suas.

z lomu Leonhard v Zipsendorfu v Německu. Byly typu C, tříosé a navíc ozubnicové, určené pro strmá stoupání. Ozubnicové kolo bylo umístěno uprostřed rámu a v případě prudkého stoupání se zapojovalo do pohybu. V provozu na Sokolovsku měly ozubnicové kolo vyřazeno. Jednu vyrobila lokomotivka v Esslingenu, v. č. 4085/1925 a druhou Borsig pod číslem 11869/1925. V roce 1941 byly převedeny do lomu Sylvestr na dálkovou dopravu na výsypku. Díky vyššímu výkonu utáhly více vozů. Tři osy, ale bez ozubnice, měly ještě další dvě lokomotivy. Velká rozmanitost lokomotiv i jejich stáří přinášely problémy s údržbou. Ovšem firma byla ráda, že vůbec získala potřebné stroje. Od počátku měla objednané i lokomotivy nové, typu KDL 10. Do roku 1945 bylo dodáno pouze šest kusů

Většími a těžšími kolejovými poli 900 mm se jen velice těžce manipulovalo. Proto již 27. června 1941 byla dodána rukovačka kolejí typu Kleber-Berndt, dlouhá 15 m. Zahájila tak etapu mechanizace kolejových prací. O rok později následoval planýrovací pluh a další mechanismy.

Inventura v roce 1944 uvádí na skrývce 3 staré korečkové bagry z let 1907-1917 a jeden nový, lžicový, od firmy Škoda. Na těžbě uhlí byly 4 lžicové bagry, z toho jeden starý a tři nové. K tomu 5 parních lokomotiv 900 mm a jedna o rozchodu 600 mm. Délka kolejí dosáhla na skrývce 2650 m a spojovací kolej na Sylvestr byla dlouhá 1370 m.



Lokomotiva Škoda, č.9 na lomu Luitpold, 12.3.1942. Foto: Archiv Suas.

K lokomotivám a kolejím patřily i výklopné vozy na odvoz skrývky. Lokomotivy jich utáhly šest až dvanáct i více, podle sklonu tratě. Na rozchodu 900 mm se používal jednotný typ o obsahu korby 6, 3m². Jeho výroba byla jednoduchá a tak byl vyráběn mnoha železárnami. V roce 1941 jich bylo používáno 143 kusů. DPZ je postupně kupovalo od berlínské firmy Glasser&Pflaum. Dělili se na typ brzděný a nebrzděný. Na rozchodu 600 mm se původně používaly různé typy výklopných dřevěných vozů, které později nahradily železné výklopné vozy jednotného typu, v hornickém slangu zvané kiplory.

Naproti lomu Luitpold, na druhé straně státní silnice Sokolov – Cheb, se rozkládal malý lom Ges-teingt. Dnes je v jeho oprávu jezírko a park. V roce 1913 byl zahájen odklíz nadložních vrstev. Použit byl parní bagr, lokomotivy a koleje z lomu Luitpold. Vzhledem k malému rozsahu prací se jednalo o sezónní činnost. Od roku 1918 lom těžil uhlí lžicovým bagrem bez potřeby kolejové dopravy.

Název lomu Luitpold byl 28. října 1945 změněn na lom Antonín I. Svoji činnost tento lom ukončil v roce 1965 a dnes je po rekultivaci významným krajinným prvkem, který čeká na zhodnocení.

Lom Sylvestr

Velké zásoby povrchově těžitelného uhlí pod Březovou vedly k založení nového, moderního lomu nazvaného Sylvestr. Měl nahradit končící hlubinný důl Anežka. Skrývková činnost byla zahájena v roce 1939 a těžba uhlí o rok později. Na skrývce byl od roku 1940 nasazen bagr Ferrovía. Počáteční skrývka se odvažela na vnitřní výsypku lomu Luitpold. K odvozu byly použity lokomotivy na rozchodu 600 mm. Lom byl moderně projektován, a proto se na skrývku počítalo s širším rozchodem 900 mm. Jeho výhodou byla mnohem větší kapacita odklízových vozů. Ta byla 6, 3 m³. A tak, když 13. září 1939 byly dodány dvě staré lokomotivy, začala éra rozchodu 900 mm v Sokolovském revíru. Další lokomotiva přišla v únoru 1940. Do konce války byly na lom Sylvestr převedeny ještě některé lokomotivy z dolu Antonín a tak jich v roce 1945 pracovalo již 5, z toho jedna zapůjčená. Vzájemné propojení lomů, patřících jednomu vlastníkovu, umožnilo přesunování lokomotiv podle potřeby. Lom Sylvestr by spojen visutou lanovou drahou s briketárnou II. v Kynšpeku nad Ohří.

Lom se po válce dále rozvíjel a patřil k největším. Kolejová doprava byla elektrifikovaná. Činnost ukončil v listopadu 1981.

Lom Medard

Po skončení Velké války bylo zřejmé, že i přes poválečné potíže a neklidnou politickou situaci dojde k oživení průmyslu, a tím stoupnou i požadavky na větší dodávky uhlí. Vedení společnosti proto v létě roku 1919 rozhodlo otevřít ve Svatavě nový uhelný lom, který nazvali po dolovém poli Medard. Otvírka lomu se rozběhla velmi rychle. Na odklíz první skrývky, která byla mimořádně příznivá, byly z lomu Luitpold převedeny dvě malé parní lokomotivy o rozchodu 600 mm, bagr a potřebný počet vagonů a kolejiva. Do konce roku 1919 byla postavena třídráha a kolejová lanovka na přepravu uhlí. Plný provoz lomu Medard začal 1. března 1920. Skrývka se odvažela na výsypku u Davidova.

Až do roku 1939 se v počtu a využití lokomotiv nic nezměnilo. Uhlí se dopravovalo lanovkou a skrývka drahou o rozchodu 600 mm. Počátek války a s tím spojená rostoucí potřeba uhlí vedla k rozšíření těžby, a tak 29. 6. 1940 podnik koupil od těžaře Holmanna z Kolína nad Rýnem tři prastaré parní lokomotivy na rozchodu 900 mm. Další lokomotivy následovaly, napřed staré a v roce 1940 již i nové, od firmy Škoda. Poslední dodávka se uskutečnila listopadu 1944. V květnu roku 1945 tak na skrývce lomu jezdilo již třináct parních lokomotiv. Z toho byly čtyři lokomotivy pronajaté a po skončení války se již vlastníkům nevrátili. K lokomotivám byly dodány i potřebné bagry.

V roce 1942 byly lomy Medard a Luitpold spojeny velkým betonovým mostem vedoucím nad řekou Ohří a nad železniční tratí Falknov – Cheb. Tím se skrývka z lomu Medard mohla převážet do vyuhlených částí lomu Luitpold. Další velkou dopravní investicí byl tunel pod železniční tratí Karlovy Vary – Cheb, spojující lomy Medard-jih a Medard-sever, dokončený v roce 1944. Odklíz z lomu Medard-jih šel po mostě přes Ohří na vnitřní výsypku lomu Luitpold a odklíz z lomu Medard-sever do zastavebného lomu Riesel.

Lom Medard byl centrem západní části revíru, po válce se rychle rozvíjel a získal elektrickou trakci. Kolejová doprava na rozchodu 900 mm byla ukončena v roce 2003.

DPZ. Seznam parních lokomotiv na rozchodu 600 mm (1911-1945)

číslo	výrobce	výrobní číslo	rok výroby	HP	atm	m ²	dodána
1	Orenstein & Koppel	4453	1911	40			1911
2	1 Henschel	12311	1913	50	12	16, 6	1913
3	Orenstein & Koppel						1919
4	2 Orenstein & Koppel	8300	1919	50	12	16, 7	1919
8	Orenstein & Koppel						
3	Orenstein & Koppel	955	1902	40	12		
4	Orenstein & Koppel	7561	1916	45	12	17	
5	Henschel	9011	1920	35	12	13	
6	Orenstein & Koppel	6836	1903	35	12		
7	MBA (O&K)	13380	1941	50	12	18, 4	1941

DPZ. Seznam parních lokomotiv na rozchodu 900mm (1939-1945)

číslo	výrobce	výrobní číslo	rok výroby	typ	název	dodána
1	Orenstein & Koppel	727	1900	B	Linning	13. 9. 1939
2	Orenstein & Koppel	728	1900	B	Minning	13. 9. 1939
3	Borsig	5796	1905	B	Ida	29. 6. 1940
4	Maffei	2813	1903	B	Anny	29. 6. 1940
5	Borsig	6976	1909	B	2	
6	Maffei	3602	1910	B	7	29. 6. 1940
7	Orenstein & Koppel	1040	1903	B	22	
8	Orenstein & Koppel	499	1900	B	Josefine	
9	Škoda	1161	1940	B		22. 10. 1940
10	Škoda	1152	1940	B		22. 10. 1940
11	Esslinger	4085	1925	C		4. 11. 1940
12	Borsig	11869	1925	C		4. 11. 1940
13	S. A. Forges	1408	1923	C	Wanne	15. 10. 1942
14	S. A. Forges	1411	1923	C	Wanne	15. 10. 1942
15	MBA	13458	1942	B		2. 3. 1943
16	MBA	13459	1943	B		16. 6. 1943
17	MBA	13504	1944	B		26. 11. 1944
18	MBA	13505	1944	B		26. 11. 1944

lokomotivy pronajaté

	Orenstein & Koppel	1916	1906	B	5	1. 11. 1941
	Henschel	3963	1893	B	3	4. 11. 1941
	Orenstein & Koppel	3400	1909	B	41	30. 3. 1942
	Krauss	5542	1906	B	42	30. 3. 1942
	Henschel	6891	1909	C	45	30. 3. 1942

Rudolf Tyller



Hodinový stroj na radnici v Kladně. Foto J. Hájek 2010. (viz článek na str. 33).



Socha bojovníka na pohlednici Orbis, rok 1967. (viz článek na str. 10).



Jeden z dokumentovaných objektů v poloze II., jihozápadně od vrcholu Jakubovského vrchu. (viz článek na str. 28).